مافی بڕیاردانی
چارەنووس

لە بەڵگەنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا

ئامادەکردن و وەرگێڕانی
ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل

دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی

- **مافی بڕیاردانی چارەنووس**
- ئامادەکردن و وەرگێڕانی: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل
- پیتچنین و نەخشەسازی بەرگ و ناوەوە: مراد بەهرامیان
- ژمارەی سپاردن: ٨٤١
- چاپی یەکەم: ٢٠١٢
- تیراژ: ١٠٠٠
- نرخ: ٢٠٠٠ دینار
- زنجیرەی کتێب: ٦٧٦
- چاپ: چاپخانەی موکریانی - هەولێر

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com
ئیمەیل: info@mukiryani.com

● پێڕستی بابەتەکان

لاپەڕە

پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تایبەت بە مافە شارستانی و سیاسییەکان بە پێی بڕیاری کۆمەڵەی گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان ژمارە ٢٢٠٠ئەلف (د– ٢١) لە مێژووی ١٦ی کانوونی دووەمی ١٩٦٦

دیباچە

دەوڵەتانی پەیوەندیدار لـــەم پەیماننامەیەدا وایدەبینن کە ئیقرار کردن بە کەرامەتی رەسەن و مافە یەکسان و جێگیرەکان بۆ یەکەیەکەی ئەندامانی خێزانی مرۆڤایەتی، بەگوێرەی ئەو پرەنســیپانە کە لە پەیماننامـــەی نەتەوەیەکگرتووەکاندا راگەیەنراوە، بناغەی ئازادی و دادپەروەری و ئاشـــتی لە جیهاندا پێکدەهێنێ و ئیقرار دەکا کەئەم مافانە لەناخی کەرامەتی ڕەسەنی مرۆڤەوە هەڵقولاون و پەی بەوە دەبا کەتاکـــە ڕێگا بۆ هێنانەدی نموونەی هەرەبـــالا، بەگوێرەی جاڕنامەی جیهانیـــی مافەکانی مرۆڤ، لەوەدایە کە مرۆڤـــەکان ئازادبن، لەمافە شارســـتانی و سیاســـییەکان بەهرەمەند بن و لەترس و هەژاری ڕزگار بـــن، ئەمەش ڕێگای فەراهەم کردنـــی هەلومەرجێکە کە توانابە هەموو مرۆڤێک دەبەخشـــێ تالە مافە شارستانی و مافە ئابووری کۆمەڵایەتی و کولتوورییـــەکان بەهرەمەنـــد بێت و بە پێـــی پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتـــووەکان بە چاوی بایەخ و نرخزانییـــەوە دەڕوانێتە ئەرکی دەوڵەتان لە پابەندبوونیان لە بە هێزکردنی ڕێزگرتن و ڕەچاوکردنی جیهانییانەی ئازادی و مافەکانـــی مرۆڤ، هەروەها پەی بەوە دەبا کە تاکەکەس، کـــە کۆمەڵە ئەرکێکی لەبەرامبەر کەســـانیتر و ئەو کۆمەڵەیەشدا دەکەوێتە سەرشان کە ئینتیمای بۆ دەکا بەرپرسیاریی ئەوەی لەســـەرە کە هەوڵبدات ئەو مافـــە دانپێدانراوانەی نێو ئەم پەیماننامەیە پتەو و ڕەچاو بکا، جا لەســـەر ئەم مادانەی خوارەوە ڕێککەوتن:

بەشی یەکەم

ماددەی ١

١– هەموو گەلان مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆیان هەیە.بەپێی ئەو مافەش هەرگەلێک ئازادە لەبڕیاردان لەســەر ناوەندی سیاسی خۆی و ئــازادە لە هەوڵدان بۆ هێنانەدی گەشــەکردنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری خۆی.

٢– هەموو گەلێــک دەتوانێ بۆ هێنانەدی ئامانجە تایبەتییەکانی خۆی، ئازادانە ڕەفتار لەگەڵ سامان و داهاتە سروشتییەکانی خۆی بــکا، بێ ئەوەی تێکدانێــک بخاتەناو هیــچ کام لەپابەندییەکانی کەلەهاوکاریــی نێودەوڵەتیــی ئابووریــیــەوە هاتوونەو لەســەر پرەنسیپی بەرژەوەندی هاوبەش و قانوونی نێودەوڵەتی دامەزراون. لەهیچ حاڵەتێکدا ناشێت هیچ گەلێک لە هۆکارەکانی ژیانی تایبەتی خۆی بێبەش بکرێ.

٣– دەوڵەتانــی پەیوەندیــدار لــەم پەیماننامەیــەدا وێــرا بەو دەوڵەتانەشــەوە کە بەرپرســیارییەتی بەڕێوەبردنــی هەرێمە بێ ئۆتۆنۆمییــەکان و هەرێمەکانی نێو (وصایە) یان بە ئەســتۆوەیە، لەســەریانە کــە کار بۆ هێنانــەدی مافی بڕیاردانــی چارەنووس بکەن و ڕێزی ئەو مافە بگرن بــە گوێرەی حوکمەکانی پەیماننامەی نەتەوەیەکگرتووەکان.

بەشی دووەم

ماددەی ٢

١- هەموو دەوڵەتێک کەلە نێو ئەم پەیماننامەیەدایە لەسەریەتی کە رێزی ئەو مافە دانپێدانراوانە بگرێ و دەستەبەریی ئەم مافانە بۆ ئەو کەسانە بکا کەلە هەرێمەکەی ئەودان یاخوود لەژێر فەرمانڕەوایی ئەودان، بێ هیچ جۆرە جیاکردنەوەیەک بە هۆی نەژاد، یان ڕەنگ، یان ڕەگەز، یان زمان، یان ئایین، ڕای سیاسی یان ناسیاسی، یان بنەماو بنەڕەتی نەتەوەیی یان کۆمەڵایەتی، یان سامان، ڕەگ وڕەچەڵەک یاخوود شتی تری جیا لەم هۆیانە.

٢- هەر دەوڵەتێکی کە لەم پەیماننامەیەدایە، ئەگەر هات و ڕێ و شوێنی یاسایی یان نایاسایی کارپێکراو، بەکردەوە زامنی بەکارهێنانی ئەم مافە دانپێدانراوانە نەکا کە لەم پەیماننامەیەدا هاتووە، ئەوا پەیمان دەدا کە بەپێی ئیجرائاتی دەستووری خۆی و حوکمەکانی ئەم پەیمانە، کاری پێویست لە ڕێ و شوێنی یاسایی و نایاسایی بۆ مەبەستی بەکارهێنانی ئەم مافانە، ئەنجام بدا:

٣- هەر دەوڵەتێک کە لەم پەیماننامەیەدایە، پەیماندەدات کە:

(ا) : زامنی دابین کردنی رێگایەکی کاریگەر بۆ هەر کەسێک بکا کە بە پێی ئەم پەیماننامەیە مافەکانی یان ئازادییەکانی پێشێل کرابێ، تەنانەت ئەگەر ئەو پێشێلکارییە لە لایەن کەسانێکیشەوە ئەنجام درابێ کە سیفەتێکی رەسمیشیان هەبێ.

(ب) : زامنی هەر کەسێک بکا کە بەم جۆرە ستەمی لێکرابێ، دەسەڵاتێکی دادوەریی یان کارگێڕیی یان قانوونیی تایبەت، یان هەر دەسەڵاتێکی تایبەتی تر، کە لە سیستەمی قانوونیی دەوڵەتدا هاتووە، لێکۆڵینەوە لە بارەی مافەکانی بکا.هەروەها توانا و

دەرەتانەکانی سکاڵای دادوەریی پەرە پێبدات.
(ج) : زامنی دەسـەڵاتە تایبەتییەکان بکا کە هەڵسن بە جێبەجێ کردنی ئەو حوکمانەی کە لە بەرژەوەندی ستەم لێکراوان، دەرچووە.

ماددەی ٣

دەوڵەتانی نێو ئەم پەیماننامەیە، پەیمان دەدەن کە زامنی یەکسانبوونی پیاوان و ژنان دەکەن لەمافی بەهرەمەند بوون لە هەموو مافە شارستانیی و سیاسییەکان کە لە دەقی ئەم پەیماننامەیەدا هاتووە.

ماددەی ٤

١- لەحالەتی وەزع و پێشهاتە ئاوارتەکاندا کە هەڕەشە لە ژیانی نەتەوە دەکا و ئەم حاڵەتەش بە شێوەیەکی رەسمیی راگەیەنرا بێ، دەوڵەتانی نێو ئەم پەیماننامەیە، بۆیان هەیە لە بەرتەسکترین سنووردا، کە وەزعە کە داخوازیی دەکا، کۆمەڵە رێ و شوێنێک بگرنە بەر کە بەپابەندییەکانی نایانبەستێتەوە بەڵام بە مەرجێک ئەو رێ و شوێنانە، ئەوپابەندییانەی دیکە نەسڕێتەوە کە بەپێی قانوونی نێو دەوڵەتیی دەکەوێتە سەری و هەڵاواردن (تمیز) ێک نەگرێتە خۆی کە پاساوەکەی تەنیا نەژاد، رەنگ، رەگەز، زمان، ئایین و بنەمای کۆمەڵایەتی بێ.
٢- ئەم دەقە رێگا بە هیچ سەرپێچییەک لە حوکمەکانی ماددەکانی ٦، ٧، ٨، (هەردوو بڕگەی ١، ٢) ١١، ١٥، ١٦، ١٨ نادات.
٣- هەر دەوڵەتێک کە لەم پەیماننامەیە دایە و مافی پابەند نەبوونی بە کارهێناوە، دەبێ دەسبەجێ، لە رێگای ئەمینداری گشتیی نەتەوە یەککگرتووەکان، دەوڵەتانی دیکەی نێو ئەم پەیماننامەیە، لەبارەی ئەو حوکمانەوە کە پێیەوە پابەند نەبووە و ئەم هۆکارانەش

رابگەیەنێ کە بۆ ئەمە پاڵی پێوەناوە، ئاگادار بکاتەوە هەروەها لە سەریەتی ئەو مێژووەش کە پابەندنەبوونەکەی تێدا کۆتایی دێ، جارێکی دیکە و هەر لە هەمان ڕێگەوە ڕابگەیەنێ.

ماددەی ٥

١- ئەم پەیماننامەیە هیچ حوکمێکی ئەوتۆی تێدانیە کە شیاوی ئەوەی هەبێت بە جۆرێک لێک بدرێتەوە کە بەبارێکدا سوودی لێ وەربگیرێ کە ماف بداتە هیچ دەوڵەتێک یان گرووپێک یان کەسێک بۆ دەست بەکاربوون یان چالاکییەک یان هەستان بەکارێک کە ئامانجی بەفیڕۆدانی هیچ کام لەو ماف و ئازادییانە بێ کە لەم پەیماننامەیەدایە یان دانانی کۆمەڵە کۆتێک کە فراوانترن وەک لەوەی کە لە دەقی پەیماننامەکەدا هاتووە.

٢- لەهیچ وڵاتێک سەپاندنی هیچ کۆتێک یان هیچ بەرتەسک کردنەوەیەک لە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ کە دانی پێدانراوە یان پەیڕەو کراوە، شیانی قەبوڵ کردنی نییە بەبیانووی ئەوەی کە دانی بەو پەیماننامەیەدا نەناوە یاخوود لە بەرتەسکترین مەودادا دانی پێداناوە.

بەشی سێیەم

ماددەی ٦

١- مافی ژیان مافێکە یاوەری خوودی هەموو مرۆڤێکە و دەبێ قانوون ئەم مافە بپارێزێ و ناشێ هیچ مرۆڤێک بەشێوەیەکی هەڕەمەکی لەژیان بێبەش بکرێ.

٢- لەو وڵاتانەدا کە سزای لە سێدارەدان هەڵنەوەشاوەتەوە حوکم بەم سزایە ناکرێ تەنیا لەحاڵەتی تاوانگەلێکی یەکجار ترسناک

دا نەبــێ بەپێی قانوونــی پەیڕەوکراو لە ســەروبەندی رووداونی تاوانەکە، کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە و ڕێککەوتننامەی بەربەستکردن و سزادانی تاوانی کۆمەڵ کوژیدا نالێک نییە. هەروەها ناشێ ئەم سزایە جێبەجێ بکرێ تەنیا بەپێی حوکمێکی کۆتایی نەبێ کەلە دادگایەکی تایبەتییەوە دەرچوو بێ.

٣- لەوکاتــەدا کە بێبەش کــردن لە ژیان، دەبێتــە تاوانێک لە تاوانەکانی کۆمەڵ کوژی، ئەوا بەشــێوەیەکی بەڵگەنەویســت دیار و روون دەبــێ کە لــەم مادەیەدا هیچ دەقێکــی تێدانییە کە ڕێگا بە هیچ دەوڵەتێک بدات کە لەم پیماننامەیەدایە، بە هیچ شــێوەیەک خۆی لەو پابەندییانە ببوێرێ کە بەپێی حوکمەکانی ڕێککەوتننامەی بەربەست کردن و سزادانی تاوانی کۆمەڵ کوژی، دەکەوێتە سەری.

٤- هەرکەسێک بەسزای لە سێدارەدان حوکم دراوە مافی داواکردنی لێبوردنی تایبەتی یان گۆڕینی سزاکەی هەیە.لە هەموو حالەتێکیشدا بەخشــینی لێبوردنی گشــتی یان تایبەتی یان گۆڕینی ســزای لە سێدارەدان، کارێکی شیاوە.

٥- حوکمی ســزای لە ســێدارەدان بۆ ئــەو تاوانانە دەرناچێ کە کەسانێک لە خوار تەمەنی هەژدەساڵی ئەنجامیان داوە و هەروەها ئەم حوکمە بەسەر ئافرەتی دووگیاندا جێبەجێ ناکرێ.

٦- ئــەم ماددەیە هیچ حوکمێکی تێــدا نییە کە بیانوو بۆ خۆلادان سەبارەت بە دواخستن یان بەربەست کردنی هەڵوەشاندنەوەی سزای لە ســێدارەدان لە لایەن هیچ دەوڵەتێک کە لەم پەیماننامەیە دایە، بڕەخسێنێ.

ماددەی ٧

نابێ هیچ کەسێک بخرێتە بن باری ئەشکەنجە یان ڕەفتار و سزای سەخت، یان نامرۆڤانە یان کەرامەتی لێبدرێ.و بەجۆرێکی تایبەتی

نابێ هیچ تاقیکردنەوەیەکی پزیشــکی یان زانســتی، بەســەر هیچ کەسێکدا جێبەجێ کرێ بەبێ رەزامەندی ئازادانەی خۆی.

ماددەی ٨

١- نابێ هیچ کەسێک بەکۆیلە بکرێ.کۆیلەتی و بازرگانیی کردنی کۆیلە بە هەموو شێوەکانییەوە قەدەغەیە.

٢- نابێ هیچ کەسێک ملکەچی بەندایەتی بکرێ.

٣- (ا) نابێ هیچ کەس بە زۆرەملێ ناچار بکرێ کاری ســوخرەیی یان کاری بە زۆر ئەنجام بدا.

(ب) نابــێ برگەی ٣ (ا) بەجۆرێک لێک بدرێتەوە کە لەو وڵاتانەدا کە رێگای ســزادان بۆ هەندێک لە تاوانــەکان بە بەندکردن و کاری ســەخت دەدا بەربەســت لە رێگای جێبەجێ کردنی سزادان بە کاری سەخت، پێک بهێنێ کە لە دادگایەکی تایبەتی حوکمەکەی دەرچووە.

(ج) بۆ مەبەستی ئەم برگەیە، گوزارەی (سوخرەو کاری زۆرەملێ) ئەمانەی خوارەوە ناگرێتەوە:

١- کارەکان و خزمەتگوزارییەکانــی کە لە برگەی لقی (ب) ناوی نەهاتووە کە بە عادەت بە سەر کەسێکی دەستگیرکراودا دەسەپێنرێ لە ئەنجامی بریارێکی دادوەری یان قانوونی، یان ئەو کەســەی کە بریارێکی لەم بابەتەی بۆ دەرچووە و پاشان بە شێوەیەکی مەرجدار ئازاد کراوە.

٢- هەرخزمەتگوزارییەکی کە ســیمایەکی ســەربازیی هەبێ، لەو وڵاتانەش کە دان بە مافی خۆبواردن لە خزمەتی ســەربازی دادەنێ و هەر چەشــنە خزمەتێکی نەتەوەیی کە قانوون بەسەر خۆبوێرانی دادەدا.

٣– هەر چەشـــنە خزمەتگوزارییەکی کە لە حاڵەتەکانی نائاسایی یان مەینەتییەکان دا کە هەڕەشـــە لە ژیان و خوشگوزەرانی کۆمەڵ دەکا.

٤– هەرچەشـــنە کاروبارێک یان خزمەتگوزارییەکی کە پاژێک لە پابەندییە شارستانییە ئاساییەکان پێکدەهێنێ.

ماددەی ٩

١– هەموو کەســێک مافی ئازادی و ئاسایشـــی تاکە کەسیی خۆی هەیە.نابێ هیچ کەســێک بە زۆرەملێ دەستگیر یان بەندبکرێ.نابێ هیچ کەسێک لە ئازادی خۆی بێبەش بکرێ تەنیا بە هۆکارگەلێک کە لە دەقی قانوون دایە و بە پێی ڕێ و شوێنی پەیڕەوکراو.

٢– هەر کەسێک کە دەسگیر دەکرێ دەبێ لە کاتی دەسگیرکردنەکەیدا هۆکارەکانی ئەم دەســگیرکردنەی پێڕابگەیەنرێ.هــەر وەکو دەبێ دەسبەجێ ئەو تۆمەتەی پێڕابگەیەنرێ کە ئاراستەی دەکرێ.

٣– هــەر کەســێک کە بە تۆمەتێک دەســگیر یــان بەند دەکرێ، دەبێ بەخێرایی پێشــکەش بە دادوەرێک یــا فەرمانبەرێک بکرێ کە بە پێی قانوون مۆڵەتی پێدراوە ئەرکی دادوەریی بگێڕێ.ئەو کەســە مافی خۆیەتی کە لــە ماوەیەکی مەعقول دا دادگایی بکرێ یان ئازاد بکرێ.دەسبەســەرکردنی ئەو کەســانە، کەچاوەڕێی دادگایی کردن دەکەن، ناشێ ڕێسایەکی گشتی بێ.بەلام دەشێ ئازادکردنەکەیان بە زەمانەتەوە ببەسترێتەوە تاکو دەستەبەری ئامادەبوونیان لە دادگا دابکرێ لــە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی ڕێ شــوێنی دادوەری. هەروەها بۆ دەستەبەرکردنی جێبەجێ بوونی حوکمی دادگا لە کاتی پێویستدا.

٤– هەر کەســێک کە بە دەســگیر کردن یا بەند کــردن لە ئازادی خۆی بێبەش دەبێ، مافی ئەوەی هەیە کە لە دادگا ســکاڵا بکا. تاکو

ئەو دادگایە بێ دواخستن قانوونی بوونی دەسگیر کردنەی یەکلایی بکاتەوە و فەرمانی ئازاد کردنی دەربکا ئەگەر هاتوو دەسگیر کردنەکەی ناقانوونیی بوو.

٥- هەر کەسێک کە بە جۆرێکی ناقانوونیی دەسگیر یان بەندکرا مافی ئەوەی هەیە داوای قەرەبوو کردن بکات.

ماددەی١٠

١- هەموو ئەوانەی لە ئازادی خۆیان بێبەش بوون، دەبێ رەفتاری مرۆڤانەیان لەگەڵ بکرێ و رێز لە کەرامەتی رەسەنی کەسایەتی مرۆڤ دەگیرێ.

٢- (أ) کەسانی تۆمەتبار لە کەسانی گوناهبار جیادەکرێنەوە، جگە لە هێندێک هەل و مەرجی ئاوارتە.ئەوانەی کە تۆمەتبارن بە جۆرێکی جیا و ئەوتۆ رەفتاریان لەگەڵدا دەکرێ، کە کەسانێکی ناگوناهبارن. (ب) تۆمەتبارانی نەوجەوان لە تۆمەتبارانی پێگەیشتوو جیادەکرێنەوە. و بە زوویی پێشکەش بە دادگا دەکرێن تاکو کێشەکانیان یەکلایی بکرێتەوە.

٣- سیستەمی بەندیخانەکان پێویستە بە جۆرێک ڕەچاوی رەفتارکردن لەگەڵ بەندییەکان دا بکا کە ئامانجی بنەڕەتیی چاکسازیی و دووبارە ئامادەکردنی کۆمەڵایەتیی بەندییەکان بێ. تاوانبارانی نەوجەوان لە تاوانبارانی گەورە جیا دەکرێنەوە و بە جۆرێک رەفتاریان لەگەڵدا دەکرێ کە لەگەڵ تەمەن و پێگەی قانوونیی ئەواندا بگونجێ.

ماددەی ١١

نابێ هیچ مرۆڤێک بەند بکرێ هەر تەنیا بە هۆی ئەوەی کە ناتوانێ پابەندییەکی گرێبەستیی خۆی جێبەجێ بکا.

ماددەی ١٢

١- هەر کەسـێک کە بە شـێوەیەکی قانوونیی لـە نێو هەرێمی دەوڵەتێـک دایە مافی ئەوەی هەیە بـە ئازادیی هاتوو چۆ بکا و بە ئازادی شوێنی نیشتەجێ بوونی خۆی هەڵبژێرێ.

٢- هەموو کەسـێک ئازادە لە چوونە دەرەوە لەهەر وڵاتێک، بە وڵاتەکەی خۆشیەوە.

٣- نابێ ئەم مافانەی کە لە سـەرەوە بـاس کران بە هیچ جۆرە کۆتوبەندێـک ببەسـترێنەوە، جگە لەوانەی کە لـە دەقی قانوون دا هاتووە و ئەم دەقانەش بۆ پاراسـتنی ئاسایشـی نەتەوەیی یان رژێمی گشـتی یان تەندروسـتی گشتی یا دابی گشـتی یان ماف و ئازادییەکانی ئەوانیتر پێویسـتن و هاوڕێکی ئەو مافانە دێنەوە کە لەم پەیماننامەیەدا دانیان پێدانراوە.

٤- نابێ هیچ کەسێک بە زۆرە ملێ لە مافی چوونە ناو وڵاتی خۆی بێبەش بکرێ.

ماددەی١٣

نابـێ بیانییەک کە بـە سـیفەتێکی قانوونیی لـە قەڵەمڕەوی دەوڵەتێکدا کە لەم پەیماننامەیەدایە، نیشتەجێیە دوور بخرێتەوە، تەنیـا بە پێی بڕیارێک نەبێ کە بە پێی قانوون وەرگیراوە. ئەمەش دوای ئـەوەی کـە دەرەتان دەدرێتـەوە ئەو بیانییە، لـە حاڵێکدا ئەگەر پێچەوانەی پێداویسـتییەکی ئاسایشـی نەتەوەیی نەبێ، کە هۆکارەکانی پشتیوانیکردنی لە دوورنەخرانەوەی خۆی دەخاتە بەر چاو و کێشەکەی لەبەر دەم دەسەڵاتی پەیوەندیدار دەخاتە بەر چاو، یان دەسـەڵاتێک کە ئەم دیاری دەکا یاخـوود ئەوان بە تایبەت بۆ ئـەم کارە دیاری دەکەن یان بە بریکاریی نوێنەرێک کە لە بەرامبەر هەردوو لادا نوێنەرایەتی دەکا.

ماددەی ١٤

١- هەمـــوو خەڵک لە بـــەر دەمی دادگادا یەکســـانن.مافی هەموو کەسێکە لە کاتی یەکلاکردنەوەی هەر تۆمەتێک کە ئاراستەی دەکرێ یان لە یەکلاییکردنەوەی مافەکان و پابەندییەکانی لە هەر داوایەکی شارستانییدا کێشەکەی بەچاوێکی ویژدانیی سەیربکرێ لە دادگایەکی تایبەت و سەربەخۆ و بێلایەن کە بە پێی قانوون دامەزراوە. هەروەکو دەشـــێ کـــە رۆژنامەوانیی و جەمـــاوەر لە ئامادەبوونـــی دادگا لە هەمووی یان بەشـــێک لە دادگاییەکە قەدەغە بکرێن بە هۆکاری دابی گشتی یان رژێمی گشـــتی یان ئاسایشی نەتەوەیی لە کۆمەڵگایەکی دیموکراتیدا، یاخوود لە بەر پێداویستیی رێزلێنانی ژیانی تایبەتی لایەنەکانی کێشـــەکە، یاخوود لە بەر کەمترین سنووریێکیش بێ کە دادگا لـــەو حاڵەتەدا بە پێویســـتی دەبینێ کە لەوانەیە ئاشـــکرایی دادگاکە لە هێندێک هەلومەرجی ئاوارتەدا بەرژەوەندی دادپەروەریی بشـــێوێنێ، بەڵام دەرچوونی حوکم لە کێشـــەیەکی سزایی یاخوود داوایەکی شارستانی ئەوا دەبێ بە شێوەیەکی ئاشکرا دەربچێ، تەنیا لە حاڵەتێکدا نەبێ کە کارەکـــە پەیوەندی بە نەوجەوانانەوە هەبێ کـــە بەرژەوەندییان وا بخوازێ یان ئەگەر داواکە نالێکیی نێوان دوو هاوســـەر بگرێتە خۆی یان پەیوەندی بە چاودێری منداڵەکانیانەوە هەبێ.

٢- مافی هەر کەسێکە کە بە ئەنجامدانی تاوانێک تۆمەتبار کراوە، بـــە بێگوناح دابنرێ تا ئـــەو کاتەی بە بەپێی قانـــوون تاوانەکەی بەسەردا جێگیر دەبێ.

٣- هەر کەسێک کە بە تاوانێک تۆمەتبار کرابێ، لە کاتی دادبینیی کێشـــەکەیدا، بە یەکســـانییەکی تەواوەوە بە لای کەمەوە مافی ئەم زەماناتانەی هەیە:

أ– دەبێ بە خێرایی و تێروتەســەلی و بە زمانێک کە لێی تێدەگا، جۆری ئەو تۆمەتەی کە ئاراســتەی دەکرێ لەگەڵ هۆکارەنیشــی، پێڕابگەیەنرێ.

(ب) ڕادەیەکی ئەوتۆی لە کات و ئاسانکاریی بدرێتێ کە بتوانێ خۆی ئامادە بکاو پەیوەندی بە پارێزەرێکەوە بکا کە خۆی هەڵیدەبژێرێ.

(ح) بێ دواکەوتنێکی بێ پاساو، دەبێ دادگایی بکرێ.

(د) دەبــێ ڕووبەڕوو دادگایی بکــرێ و خۆی بەرگری لە خۆی بکا یاخوود لە ڕێگای پارێزەرەوە کە هەر خۆی هەڵیبژاردووە، (بەرگریی لە خۆی بکا) . ئەگەر هاتوو کەســێک نەبوو بەرگریی لێبکا، دەبێ لەوە ئاگادار بکرێتەوە کە کەســێک هەیــە بەرگریی لێدەکا و دەبێ دادگا ئــەو حوکمەی پێبدات، لەوەدا کــە بەرژەوەندی دادپەروەریی پێویست دەکا، پارێزەرێکی بۆ دابین بکا بێ ئەوەی کرێیەکی بەسەردا بسەپێنێ ئەگەر هاتوو نەیتوانی ئەو کرێیە بدات.

(ە) بتوانێ گفتوگۆ لەگەڵ شــایەتەکانی تۆمەتەکەدا بکا، یاخوود کەســێکی تربتوانێ ئەمە بکا، هەروەها ڕەزامەندی بە دەســت بێنێ کە ئەویش بە هەمــان ئەو مەرجانەی کە شــایەتەکانی تۆمەتەکە هاتوون، بتوانێ شایەتی نەفی بانگ بکات.

(د) بە خۆڕایی وەرگێڕێکی بۆ دابین بکرێ ئەگەر هاتوو لەو زمانە کە لە دادگا قسەی پێدەکرێ تێنەگەیشت یان نەیتوانی قسەی پێبکا.

(ز) نابێ زۆری لێبکرێ تا شایەتی لە دژی خۆی بدات یان دان بە گوناهێکدا بنێ.

٤– بــۆ نەوجەوانان، ڕێ و شــوێنەکان بە جۆرێــک لە بەر چاو دەگیرێن کە لەگــەڵ تەمەنیاندا گونجاو بێت و لەگەڵ پێداویســتی کارکردن بۆ دووبارە ئامادە کردنەوەیان لە بار بێت.

٥– هەر کەســێک کە بە تاوانێک گوناهبار کرا، مافی ئەوەی هەیە بە پێی قانوون پەنا بباتە بەر دادگایەکی بەرزتر بۆ ئەوەی دووبارە

چـــاو بە بڕیـــاری گوناهبار کردنەکەی ئەو ســـزایەدا کە پێی حوکم دراوە، بخشێنرێتەوە.

٦- کاتێک کە حوکمێکی کۆتایی بۆ کەسێک دەدرێ کە بە تاوانێک گوناهبـــاری دەکا، پاشـــان ئەو حوکمـــە بەتاڵ کرایـــەوە یاخوود لێبوردنێکی تایبەتی بۆ دەرچوو لە سەر بنەمای پێشهاتێکی نوێ یان کارێکی تازە ئاشـــکرا بوو کە ببێتە بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوە لەسەر ڕوودانی هەڵەیەکی دادوەری، ئەوا پێویستە ئەو کەسەی لە ئەنجامی ئەو گوناهبار کردنەدا سزا دراوە، بە پێی قانوون قەرەبوو بکرێتەوە، ئەمەش لە حاڵێکدا ئەگەر ســـەلمێنرا کە ئەو کەســـە بەرپرسیارێتی ئەوەی ناکەوێتە سەر شان لە کاتی گونجاودا، چ بە شێوەی پاژەکی و چ بە شـــێوەی هەمەکی، کە ڕووداو یان هەقیقەتی ئاشکرانەبوو، ناکەوێتە ئەستۆی.

ماددەی ١٥

١- هیچ کەسێک بە هیچ تاوانێک گوناهبار ناکرێ بە هۆی کردنی کارێک یان نەکردنی کارێکەوە کە لە کاتی و سەردەمی خۆیدا بە پێی قانوونی نیشـــتیمانی یان نێودەوڵەتی بە تاوان دانەنراوە. هەروەها ناشێ سزایەکی سەخت تر لەو سزایە بە سەر کەسێکدا بسەپێنرێ کە لە دەمی ڕوودانی تاوانەکـــەدا کارپێکراو بووە. ئەگەر هاتوو، پاش ڕوودانی تاوان دەقی قانوونێک دەرچوو کە ســـزاکەی سووکتر بوو، پێویستە ئەنجامدەری تاوانەکە سوود لەو سووککردنە وەربگرێ.

٢- ئـــەم ماددەیە هیچ شـــتێکی ئەوتۆی تێدا نییـــە کە ببێتە هۆی نەهێشـــتنی دادگایی کردن و سزادانی کەســـێک بە هۆی ئەنجامدانی کارێـــک یان ئەنجام نەدانی کارێک کە لـــە کاتی ڕوودانیدا، بە پێی پرەنسیپەکانی قانوونی گشتی کە کۆمەڵی نەتەوەکان دانی پێداناوە، بە تاوان دادەنرێ.

ماددەی ١٦

هەموو مرۆڤێک، لە هەر شـوێنێک بـێ مافی ئەوەی هەیە دان بە کەسایەتی قانوونی ویدا بنرێ.

ماددەی ١٧

١- نابـێ هیچ کەسـێک بخرێتە ژێـر بارێکەوە کـە بە جۆرێکی زۆرەملێ، یان ناقانوونیی موداخەلە لـە کاروبارە تایبەتییەکانی یان کاروباری خێزانەکەی یـان ماڵەکەی یان نامەگۆڕینەوەکانی دا بکرێ و نابێ بکەوێتە بەر هیچ پەلامارێکەوە کە شەرەف و سومعەی لەکەدار بکا.

٢- هەموو کەسـێک مافی ئەوەی هەیە کە قانوون لە بەرامبەر ئەم جۆرە موداخەلە کردن و پەلاماردانەدا، بیپارێزێ.

ماددەی ١٨

١- هەموو کەسـێک مافی ئازادیی بیرو ویـژدان و ئایینی هەیە. ئەم مافەش ئازادیی لە باوەڕ بە ئاینێک و ئازادیی لە چوونە سـەر ئاینێک یان باوەرێک کە خۆی هەڵیدەبژێرێ، ئازادیی لە دەرخستنی ئاینەکەی یان باوەڕەکەی لە پەرستن و بە جێهێنانی رێ و رەسمەکان و پرۆڤـە کردن و فێرکـردن، بە تەنیایی یان لەگـەڵ کۆمەڵە، بە ئاشکرایی یان بە تاکەوە، دەگرێتەوە.

٢- نابێ هیچ کەسـێک بخرێتە ژێر بـاری حاڵەتێکی زۆرەملێ کە ببێتە هۆی ئەوەی ئازادیی ئەو کەسە لەو ئایینەی کە باوەڕی پێیە، بشـێوێنێ، یاخوود لە ئازادیی وی لە باوەڕ هێنان بە ئایینێک یان باوەڕێک کە خۆی هەڵیدەبژێرێ بشێوێنێ.

٣- نابێ ئازادیی مرۆڤ پێشـێل بکرێ لە دەرخسـتنی ئایینی یان

باوەڕکەی، تەنیا بۆ ئەو کۆتوبەندانە نەبێ کە قانوون دەیسە پێنێ و بە کارێکی پێویسـت بۆ سەلامەتیی گشـتی یان رژێمی گشتی یان تەندروستیی گشتی یان دابی گشتی یان ماف و ئازادییە بنەڕەتییەکانی ئەوانیتر، دادەنرێ.

٤- دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە، پەیمان دەدەن کە رێزی ئازادیی بـاوکان، یان سەرپەرشـتیاران لە دابین کردنی پـەروەردە کردنی منداڵەکانیان لە رووی ئایینی و ڕەوشتەوە دەگرن بە پێی قەناعەتی تایبەتی خۆیان.

ماددەی ١٩

١- هەمـوو مرۆڤێک مافی ئەوەی هەیە بیـروڕای خۆی هەبێ بێ ئەوەی تەنگەتاو بکرێ.

٢- هەمـوو مرۆڤێک مافی ئازادیی ڕا دەربرینی هەیە. ئەم مافەش ئازادی بەدەسـت هێنان و بڵاوکردنەوە گواسـتنەوەی بۆ کەسانیتر هەمـوو جۆرە زانیارییەک و بیروڕایەک دەگرێتەوە بێ ڕەچاوکردنی سنوور، جا بە شێوەی نووسراو یا چاپکراو یان لە قاڵبێکی هونەری یان بە هەر ئامرازێکی دیکە کە خۆی هەڵیدەبژێرێ.

٣- پرۆڤەکردنـی ئەو مافانـەی کە لە دەقی بڕگـەی دووی ئەم ماددەیەدا هاتووە، ئەرک و بەرپرسیارێتییەکی تایبەتی بەدوواخۆیدا دەهێنێ، لە بەر ئەوە دەشێ ئەم بڕگەیە ملکەچی هێندێک کۆتوبەند بکرێ بەڵام بە مەرجێک بەدەقێکـی قانوونی دیاری بکرێ و کارێکی پێویستیش بێ:

(أ) : بۆ رێزگرتن لە مافەکانی خەڵک یان سوومعەیان بێ.

(ب) : بۆ پارێـزگاری کردن لە ئاسایشـی نەتەوەیی یان رژێمی گشتی یان تەندروستی گشتی یان دابی گشتی بێ.

ماددەی ٢٠

١- هەر جۆرە پروپاگەندەیەک بۆ جەنگ، بە پێی قانوون قەدەغەیە.
٢- هەر چەشنە بانگەشەیەک بۆ رق و کینەی نەتەوەیی یان نەژاد پەرستی یان ئایینی کە دنەدان بێ بۆ هەڵاواردن یان دوژمنایەتی یان توندوتیژی، بە پێی قانوون قەدەغەیە.

ماددەی ٢١

١- مافی کۆبوونەوەی ئاشتییانە مافێکی دانپێدانراو دەبێ و ناشێ هیچ کۆتێک بخرێتە سەر پراکتیککردنی ئەم مافە تەنیا ئەو کۆتە نەبێ کەبەپێی قانوون دەسەپێنرێ و کۆمەڵێک رێ و شوێنی پێویست لە کۆمەڵگایەکی دیمووکراسیدا، بۆ پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی یان سەلامەتی گشتی یان رژێمی گشتی یا پاراستنی تەندروستیی گشتی یان پاراستنی مافەکان و ئازادی ئەوانیتر، پێکدەهێنێ.

ماددەی ٢٢

١- هەرکەسێک مافی ئازادی پێکهێنانی کۆمەڵەی لەگەڵ کەسانیتردا هەیە، لەوانەش مافی دامەزراندنی سەندیکا و پەیوەستبوونی بە سەندیکاوە لە پێناوی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی هەیە.
٢- ناشێ کۆتوبەند بخرێتە سەر پراکتیککردنی ئەم مافە تەنیا بەدەقێکی قانوونیی نەبێ و رێ و شوێنێکی پێویست لە کۆمەڵگایەکی دیمووکراسیدا بۆ، پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی یان سەلامەتیی گشتی یان رژێمی گشتی یان پاراستنی تەندروستیی گشتی یان دابی گشتی یان پاراستنی ماف و ئازادییەکانی کەسانیتر پێکدەهێنێ.ئەم ماددەیە نابێتە بەربەستی ئەوەی کە کەسانی هێزە چەکدارەکان و پیاوانی پۆلیس لە پرۆڤەکردنی ئەم مافە ملکەچی ئەم کۆتبەندە قانوونیە نەبن.

٣- ئـــەم ماددەیە هیچ حوکمێکی ئەو تـــۆی تێدانییە کە ڕێگا بدات بەدەوڵەتانی ڕێککەوتننامەی ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی کار لە ساڵی ١٩٤٨ لەبـــارەی ئازادی ســـەندیکایی و پاراســـتنی مافی ڕێکخراوی ســـەندیکایی، کە ڕێ و شـــوێنێکی قانوونیی ئەوتـــۆ وەربگرن یان قانوونێکی ئەوتۆ جێبەجێ بکەن کەلە سۆنگایی ئەوە، ئەو گرەنتیانە بشێوێنێ کە لە دەقی ئەو ڕێککەوتننامەیەدا هاتووە.

ماددەی ٢٣

١- خێزان بریتییە لە یەکەیەکی بە کۆمەڵی سروشتی و بنەڕەتیی کۆمەڵـــگا، مافی ئەوەی هەیە کە لە پاراســـتنی کۆمەڵگا و دەوڵەت بەهرەمەند بێت.

٢- پیاو وژن، هەر لە سەرەتای گەیشتنیان بە تەمەنی هاوسەرگرتن، مافێکی دانپێدانراویان لە هاوسەرگیریی و دامەزراندنی خێزاندا هەیە.

٣- گرێبەســـتی هیـــچ هاوســـەرگیرییەک ئەنجام نـــادرێ تەنیا بەڕەزامەندی ئازادانە و تەواو بەدەر لە زۆرە ملێ نەبێ.

٤- دەوڵەتانـــی ئـــەم پەیماننامەیە، ڕێ و شـــوێنی گونجاو بۆ دەســـتەبەر کردنی یەکسانیی مافەکان و ئەرکەکانی ژن و مێرد دابین دەکەن لە کاتی هاوســـەرگرتن و لە ماوەی هاوســـەری و هەروەها لەکاتی هەڵوەشـــاندنەوە دا. لە کاتی هەڵوەشانەوەشـــدا پێویستە کۆمەڵـــە ڕێ و شـــوێنێک وەربگیـــرێ کە پارێزگاریی پێویســـت بۆ منداڵەکان دەستەبەر بکا (لەحاڵەتێکدا کە منداڵیان هەبێ) .

ماددەی ٢٤

١- هەرمنداڵێـــک، بـــێ هیچ جۆرە هەڵاواردنێک بـــە هۆی نەژاد، ڕەنگ، ڕەگەز، زمان، ئایین، بنەمـــای نەتەوەیی یا کۆمەڵایەتی،

سامان و ڕەچەڵەک، مافی لەسەر خێزان و کۆمەڵگا و دەوڵەت هەیە تا ڕێ و شوێنی پاراستنی بۆ وەربگیرێ بە هۆی ئەوە کە منداڵە.

٢- هەر منداڵێک کە لە دایک دەبێ، پێویستە دەست بەجێ تۆمار بکرێ و ناوی بۆ دابنرێ.

٣- هەموو منداڵێک مافی هەیە ڕەگەز نامەی هەبێ.

ماددەی ٢٥

هەموو هاونیشتیمانییەک، بێ هیچ جۆرە ئاوارتەکردنێک لەوانەی کە لە ماددەی ٢ دا هاتووە، ئەم مافانەی هەیە بێ ئەوەی هیچ جۆرە کۆتێکی نامەعقوولی بخرێتە سەر:

(ا) بەشداری لە بەڕێوەبردنی کاروباری گشتیدا بکا، جا چ ڕاستەوخۆ بێ یان لە ڕێگای ئەو نوێنەرانەوە بێ کە بەئازادی هەڵدەبژێردرێن.

(ب) لە هەڵبژاردنە پاک وبێگەردەکاندا بەشێوەی خول (دەورە) و بە دەنگدانی گشتیی و بەشێوەیەکی یەکسانیی لە بەینی دەنگدەراندا و بەڕێگەی دەنگدانی نهێنی بەڕێوەدەچێ زامنی دەربڕینی ئازادانە لە ئیرادەی دەنگدەران بێ، خۆشی هەڵبژێرێ و دەنگیش بدات.

(ج) بەشێوەیەکی یەکسان و هاوشانی هەمووان دەرفەتی ئەوەی بۆ بڕەخسێنرێ کە وەزیفەی گشتی لە وڵاتەکەیدا بەدەست بێنێ.

ماددەی ٢٦

هەموو خەڵک لەبەردەم قانووندا یەکسانن، بێ هیچ جیاکردنەوەیەک مافێکی یەکسانیان لە پاراستن هەیە.لەمبارەیەوە دەبێ قانوون هەموو جیاکردنەوەیەک قەدەغەبکا و پاراستنی تەواو و کاریگەر لە جیاکردنەوە، جا بەهەر هۆیەکی لە بابەت نەژاد، ڕەنگ، ڕەگەز،

زمان، ئایین، ڕای سیاسی یان ناسیاسی، یان بنەمای نەتەوەیی، کۆمەڵایەتی، سامان یان ڕەچەڵەک، یان هۆکاری تر، بۆ هەموو کەسێک زامن بکا.

ماددەی ٢٧

لەو دەوڵەتانەدا کە کەمینەی ئەتنیکی یان ئایینی یان زمانەوانی تێدایە، نابێ کەسانی سەر بەو کەمینانە لە مافی بەهرەمەند بوون لە کولتووری تایبەتی خۆیان یا دەربڕینی ئایینی خۆیان و بەڕپاکردنی ڕێ و ڕەسم و بەکارهێنانی زمانەکەیان، بە هاوبەشی لەگەڵ ئەندامانی تری کۆمەڵەکەی خۆیان، بێبەش بکرێن.

بەشی چوارەم

ماددەی ٢٨

١- کۆمیتەیەک دادەمەزرێ کە بە کۆمیتەی تایبەتی مافەکانی مرۆڤ ناودەبرێ (لێرە بەدواوە لەم پەیماننامەیەدا بە کۆمیتە ناودەبرێ) و ئەم کۆمیتەیە لە هەژدە ئەندام پێکدێ کە ئەم وەزیفانەی کە دەقەکانی لە خوارەوە هاتووە بەجێ دێنێ.

٢- کۆمیتەیەک لە هاوڵاتییانی ئەو دەوڵەتانە پێکدێ کە لەم پەیماننامەیەدان، لەو هاوڵاتیانەی کە خاوەن خەسڵەتی بەرزی ڕەوشتیی و گەواهی بۆ تایبەتمەندییەتی ئەوان لەبواری مافەکانی مرۆڤ دا دراوە، لەگەڵ ڕەچاوکردنی ئەوەی کە بەشداریکردنی هەندێک کەسی خاوەن شارەزایی قانوونیی، کارێکی سوودبەخش دەبێ.

٣- دیاری کردنی ئەندامانی کۆمیتەکە بە هەڵبژاردن دەبێ و وەکو کەسایەتی خۆیان کاری تێدا دەکەن.

ماددەی ٢٩

١- هەڵبژاردنی ئەندامانی کۆمیتە، لە سەر لیستی ئەو کەسانەی کە ئەو لێهاتووییانە یان شارەزاییانەیان تێدایە کە لە ماددەی ٢٨ دا هاتووە، بە دەنگدانی نهێنی بەڕێوەدەچێ و دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە بۆ ئەم مەبەستە کاندیدی کردوون.
٢- هەر دەوڵەتێکی ئەم پەیماننامەیە بۆی هەیە لە نێو هاونیشتیمانییانی خۆیدا بە لای زۆرەوە تەنیا دووکەس کاندید بکا.
٣- دەگونجێ کەسێک زیاتر لە جارێک کاندید بکرێت.

ماددەی ٣٠

١- هەڵبژاردنی یەکەم لەوادەیەکدا بەڕێوەدەچێ کە لە شەش مانگ زیاتر لە دەستپێکی جێبەجێکردنی ئەم پەیماننامەیە تێناپەڕێ.
٢- بە لای کەمەوە پێش چوار مانگ لە وادەی هەڵبژاردن بۆ ئەندامێتی کۆمیتە (جگە لە حاڵەتی هەڵبژاردن بۆ پرکردنەوەی کورسییەکی بەتاڵ کە بە پێی ماددەی ٢٤ ڕادەگەیەنرێ) ئەمینداری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان، نامەیەکی دەستنووس ئاراستەی دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە دەکا کە تێیدا داوا دەکا کە ناوی کاندیدەکانیان لە ماوەی سێ مانگ دا بۆ ئەندامێتی کۆمیتە پێشکەش بکەن.
٣- ئەمینداری گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان لیستی ناوی هەموو کاندیدەکان بە شێوەی زنجیرەیی ئەلف و بێ لەگەڵ ناوی ئەو دەوڵەتەی کە کاندیدی کردووە ڕێکدەخات، ئەم لیستە، بە لای کەمەوە یەک مانگ پێش وادەی هەر هەڵبژاردنێک دەگاتە هەموو دەوڵەتانی نێو ئەم پەیماننامەیە.
٤- ئەندامانی کۆمیتە، بە بانگهێشتی ئەمینداری گشتی

نەتەوەیەکگرتـــووەکان لـــە کۆبوونەوەیەکـــدا کـــە دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە پێکدەهێنن، هەڵدەبژێردرێن (نصاب) کۆبوونەوەکە بە ئامادە بوونی دوو لە ســێی دەوڵەتانــی پەیماننامە تەواو دەبێ و لە هەڵبــژاردن بۆ ئەندامێتی کۆمیتە، ئـــەو کاندیدانە دەردەچن کە زۆرترین دەنگییان هێناوە و زۆرینەی رەهایان لە دەنگی نوێنەرانی دەوڵەتانی پەیماننامە بەدەســتهێناوە کە ئامـــادە بوون و دەنگیان داوە.

ماددەی ٣١

١- ناشــێ کۆمیتەکە بۆ هەر دەوڵەتێک، لە یەک هاونیشتیمانی زیاتری تێدابێ.

٢- لـــە هەڵبـــژاردن بـــۆ ئەندامێتـــی کۆمیتـــە، دادپەروەریی لە دابەشـــکردنی جوگرافی و نوێنەرایەتی هەموو شارســـتانێتییەکان و رژێمە سەرەکییە قانوونییەکان، لە بەر چاو دەگیرێ.

ماددەی ٣٢

١- هەڵبژاردنــی ئەندامانــی کۆمیتـــە، بۆ دەورەیـــەک دەبێ کە ماوەکەی چوار ســـاڵ دەبێ ئەگەر هاتوو دووبارەش کاندید کرانەوە ئـــەوا دەگونجێ هەڵبژێردرێنەوە. بەڵام مـــاوەی ئەندامێتی لەوانەی لە هەڵبژاردنی یەکەمـــدا هەڵبژێردراون بە تێپەربوونی دوو ســـاڵ کۆتایی دێت. دیاری کردنی ئەم ٩ ئەندامەش دەســـتبەجێ بە کۆتایی هاتنی هەڵبژاردنی یەکەم دیاری دەکرێن، ئەمەش لە ڕێگای سەرۆکی کۆبوونەوە دەبێ کە دەقەکەی لە برگەی ٤ی ماددەی ٣٠یدا هاتووە کە بە ڕێگەی (قورعە) ڕاکێشان ناوەکەیان دیاری دەکرێن.

٢- لەگـــەڵ تەواوبوونی دەورەدا، هەڵبژاردنی پێویســـت بە پێی ماددەکانی پێشووی ئەم پاژە لەم پەیماننامەیە بەڕێوە دەچێ.

ماددەی ٣٣

١- ئەگەر بە گوێرەی کۆدەنگــی هەموو ئەندامانی تر، یەکێک لە ئەندامان، بــە هەر هۆکارێکەوە، جگە لەوە کە شــێوەیەکی کاتیی هەیــە، لە جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی خۆی بوارد، ئەوا ســەرۆکی کۆمیتە ئەمینداری گشــتی نەتەوەیەکگرتووەکان ئاگادار دەکاتەوە. ئەو کاتەش ئەمینداری گشــتی نەتەوەیەکگرتووەکان بەتاڵ بوونی کورسی ئەو ئەندامە ڕادەگەیەنێ.

٢- لە حاڵەتی دەســت لە کار کێشــانەوە یان، مردنی ئەندامێکی کۆمیتە، ســەرۆکی کۆمیتە دەســتبەجێ ئەمینداری گشــتی نەتەوە یەکگرتووەکان ئاگادار دەکاتەوە و ئەمینداری گشتیش بەتاڵ بوونی کورسی ئەو ئەندامە هەر لە دەسپێکی مێژووی مردنی یان لە مێژووی دەست لە کارکێشانەوەکەی ڕادەگەیەنێ.

ماددەی ٣٤

١- ئەگەر بەتاڵ بوونی کورسییەک بە پێی ماددەی ٣٣، ڕاگەیەنرا و دەورەی ئەو ئەندامەی کە دەبێ بگۆڕدرێ، لە ماوەی شەش مانگی پــاش ڕاگەیاندنەکە کۆتایــی پێ نەیەت، ئەوا ئەمینداری گشــتیی نەتــەوە یەکگرتووەکان بە هەر کام لە دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە ڕادەگەیەنێ کە دەتوانن لە ماوەی دوو مانگدا کاندیدی خۆیان بە پێی ماددەی ٢٩ بۆ پڕکردنەوەی ئەو کورسییە بەتاڵە پێشکەش بکەن.

٢- ئەمینداری گشــتیی نەتەوەیەکگرتووەکان لیســتێک لە ناوی هەمــوو کاندیــدەکان بە پێی زنجیرەی ئەلــف و بێیی ڕیکدەخات و لیســتەکە دەگەیەنێتە دەوڵەتانــی ئەم پەیماننامەیــە، ئەو کاتە هەڵبژاردنی پێویســت بۆ پڕکردنەوەی ئەو کورسییە بەتاڵە بە پێی حوکمە تایبەتییەکانی ئەم پاژەی ئەم پەیماننامەیە بەڕێوەدەچێ.

٣- هەر ئەندامێکی ئەم کۆمیتەیە کە بۆ پڕکردنەوەی کورسییەکی بەتاڵ بە پێی ماددەی ٣٣ هەڵبژێردراوە، ئەرکەکانی ئەندامێتی بەڕێوە دەبا تا پاشماوەی دەورەی ئەو ئەندامە تەواو دەبێ کە کورسییەکەی لە کۆمیتەدا بەتاڵ بووە بە گوێرەی حوکمەکانی ئەو ماددەیە.

ماددەی ٣٥

ئەندامانی کۆمیتە، بە ڕەزامەندی کۆمەڵەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان، پاداشتێک وەردەگرن کە لە سەرچاوەی داهاتەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان وەردەگیرێ کە ئەویش بە پێی ئەو مەرجانە دەبێ کە کۆمەڵەی گشتیی بە ڕەچاوکردنی بەرپرسیارێتییەکانی کۆمیتە بە چاوی بایەخەوە، بڕیاری لە سەر دەدا .

ماددەی ٣٦

ئەمینداری گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان هەرچی کە پێویست بێ لە فەرمانبەران و کارئاسانیی، دابینی دەکات تا کۆمیتە بتوانێ بە چالاکییەوە ئەو ئەرکانە ڕاپەڕێنێ کە بە پێی ئەم پەیمانەیە پێی سپێردراوە.

ماددەی ٣٧

١- ئەمینداری گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان هەڵدەستێ بە بانگهێشتی کۆمیتە بۆ بەستنی کۆبوونەوەی یەکەمی لە بارەگای نەتەوەیەکگرتووەکان.

٢- دوای کۆبوونەوەی یەکەم، کۆمیتە لە کاتەکانی خۆیدا هەر وەکو لە ڕژێمی ناوخۆییدا هاتووە، کۆدەبێتەوە.

٣- کۆمیتە وەک دابی گشتیی کۆبوونەوەکانی خۆی لە بارەگای

نەتەوەیەکگرتووەکان یان لە نووسینگەی نەتەوەیەکگرتووەکان لە ژنێف دەبەستێ.

ماددەی ٣٨

هەر ئەندامێک لە ئەندامانی کۆمیتە، پێش ئەوەی لە پۆستەکەیدا دەست بەکار بێ، لە کۆبوونەوەیەکی ئاشکرادا، بە شێوەیەکی رەسمیی بەڵێن دەدا کە بە هەموو پاکێتیی و بێلایەنییەکەوە بە ئەرکەکانی خۆی هەڵبستێ.

ماددەی ٣٩

١- ئەندامانی کۆمیتە ئەندامانی خۆی بۆ ماوەی دوو ساڵ هەڵدەبژێرێ و دەگونجێ دووبارە هەڵبژێردرێنەوە.

٢- کۆمیتە خۆی رژێمی ناوخۆی خۆی دادەنێ بەڵام پێویستە ئەم دوو حوکمەی خوارەوە دەستەبەر بکا:

أ- رێژەی (نصاب) بە ئامادەبوونی دوازدە ئەندام تەواو دەبێ.

ب- بڕیارەکانی کۆمیتە بە زۆرینەی دەنگی ئەندامانی ئامادەبوو، وەردەگیرێ.

ماددەی ٤٠

دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە بەڵێن دەدەن کە ڕاپۆرت لە بارەی ئەو ڕێ و شوێنانە پێشکەش بکەن کە وەریان گرتووە و ئەم ڕێ و شوێنانەش جێبەجێ کردنی ئەو مافانە دەگرێتەوە کە دانییپێدانراوە و ئەو پێشکەوتنانە دەگرێتەوە کە لە بەهرەمەندبوون لەم مافانە بە دەست هاتوون، ئەمەش:

١- لە ماوەی ساڵێک لە مێژووی دەسپێکی ئەم پەیماننامەیە.

(ب) پاشان هەر کاتێک کە کۆمیتە داوای کرد.

٢- هەموو ڕاپۆرتەکان پێشکەش بە ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکرێ کە ئەویش حەواڵەی کۆمیتەی دەکا تاکو ئەو کۆمیتەیە ڕوانینی بۆ بکا. پێویستە لەم ڕاپۆرتانەدا ئاماژە بەو فاکتەرو بەربەستانە بکرێ کە کاریگەرییان لە سەر جێبەجێ کردنی حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە هەیە.

٣- ئەمینداری گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان، دوای ڕاوێژکردن لەگەڵ کۆمیتە، بۆی هەیە، دانەیەک لە هەر پاژێکی ئەم ڕاپۆرتانە بداتە ئاژانسە پەیوەندیدارەکان کە لەم بوارەدا تایبەتمەندییان هەیە.

٤- کۆمیتە توێژینەوە لە سەر ئەو ڕاپۆرتانە دەکا کە لە لایەن دەوڵەتانی نێو ئەم پەیماننامەیە پێشکەشی کراوە. پێویستە کۆمیتە شوێنەواری ئەو ڕاپۆرتانە و ئەو تێبینیانەی کە لای دروست دەبن، بگەیەنێتە ئەو دەوڵەتانە. هەروەها کۆمیتە بۆی هەیە، بە وێنەیەک لەو تێبینیانەی خۆی، بە هاوپێچ لەگەڵ ڕاپۆرتەکانی کە لەو دەوڵەتانە پێیگەیشتووە، ئاگاداری ئەنجوومەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی بکاتەوە.

٥- ئەندامانی نێو پەیماننامە بۆیان هەیە باری سەرنجی خۆیان لە سەر هەر تێبینییەک دەرببڕن کە بە پێی بڕگەی ٤ی ئەم ماددەیە گەڵاڵەکراوە.

ماددەی ٤١

١- هەر دەوڵەتێکی ئەم پەیماننامەیە، بە گوێرەی حوکمەکانی ئەم ماددەیە، لە هەر کاتێکدا بۆی هەیە ڕایبگەیەنێ کە دان بە تایبەتمەندیی کۆمیتەدا دەنێ، لە وەرگرتن و توێژینەوەی ئەو بەیاننامانە کە بریتییە لە بانگەشەی دەوڵەتێکی ئەم پەیماننامەیە لەوەی کە دەوڵەتێک لە دەوڵەتانی ئەم پەیماننامەیە، پابەندییەکانی

کــه ئەم پەیماننامەیە دەیخاتە ســەری، جێبەجێ ناکا. بە پێی ئەم ماددەیە ناشــێ ئــەو بەیاننامانە وەربگیرێــن و توێژینەوەیان بۆ بکــرێ، تەنیا ئەگەر لـــە دەوڵەتێکی پەیماننامەکــە دەرچووبێ کە بەیاننامــەی دەرکردووە و تێیــدا دان بـــە تایبەتمەندیی کۆمیتەدا دەنێ. ناشــێ کۆمیتە هیچ بەیاننامەیەک وەربگرێ کە پەیوەســتە بە دەوڵەتێکەوە کــە بەیاننامەی ناوبراوی دەرنەکردووە. ئەم ڕێ و شوێنانەی خوارەوەش بە ســەر ئەو بەیاننامانەدا دەچەسپێ کە بە گوێرەی حوکمەکانی ئەم ماددەیە وەردەگیرێن:

(أ) ئەگــەر دەوڵەتــی پەیماننامــە بینی دەوڵەتێکــی دیکەی ئەم پەیماننامەیە لـــە جێبەجێ کردنی حوکمەکانی ئــەم پەیماننامەیە خۆی دوای دەخا، بۆی هەیە بە بەیاننامەیەکی نووســراو سەرنجی ئــەو دەوڵەتە کە لە پەیماننامەدایە، لە بارەی ئەو خۆ دواخســتنە ڕابکێشــێ. ئەو دەوڵەتەش کە بەیاننامەی پێگەیشــتووە، پێویستە لە ســەری لە ماوەی ســێ مانــگ دوای وەرگرتنــی بەیاننامەکە، شــیکردنەوەیەک یان بەیاننامەیەک بە نووسراو، بداتە دەست ئەو دەوڵەتە و تێیدا مەســەلەکە ڕوون بکاتەوە، و هەروەها پێویستە، بە پێی ئەوە کە دەرەتان هەیەو ســوودبەخش دەبێ، ئاماژەیەکی بۆ ڕێساو ئەو ڕێ و شوێنانە و شێوازی دادبینی ناوچەیی بکا کە بەکار هاتووە یان بەکار دێت یاخوود لەوەی کە تا ئێســتا لە بەر دەست دایە.

(ب) ئەگەر هاتوو مەســەلەکە لە ماوەی شەش مانگ لە مێژووی وەرگرتنی بەیاننامەکە، بە شــێوەیەک یەکلایی نەبووە کە هەردوو دەوڵەتی پەیماننامەکە ڕازی بکا، هەردوو دەوڵەتەکە بۆیان هەیە و مەســەلەکە حەواڵەی کۆمیتە بکەن لەگەڵ ئاگادارییەک بۆ کۆمیتەو بۆ دەوڵەتەکەی تر.

(ج) ناشــێ کۆمیتە لەو مەسەلەیە بڕوانێ کە حەواڵەی کراوە، بە

پێی پرەنسیپەکانی قانوونی نێودەوڵەتی کە لە لایەن هەمووانەوە دانیپێدنراوە، تەنیا دوای دڵنیا بوون لەوەی کە بە بەڵگەمەندییەوە هەموو ڕێگاکانی دادبینی ناوچەیی پەنایان بۆ براوەو بێ ئەنجام بووە، ئەم ڕێسایە ئەو حاڵەتانە ناگرێتەوە کە ڕێ و شوێنەکانی دادبینی ماوەگەلێکی ئەوتۆ درێژبخایەنێ کە لە سنووری مەعقوول تێبپەڕێ.

(د) لە کاتی توێژینەوەی ئەو نامانەدا کە لە چوارچێوەی ئەم مادەیەدایە، کۆمیتە کۆبوونەوەی نهێنی دەبەستێ.

(هـ) لە سەر کۆمیتە پێویستە وێرای لە بەر چاو گرتنی حوکمەکانی بڕگەی (ج) بەمەبەستی گەیشتن بە ڕێگاچارەیەکی دۆستانە لە مەسەلەکە لە سەر بنەمای ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ و ئەو ئازادییە بنەڕەتییانەی کە لەم پەیماننامەیەدا دانیپێدانراوە، بە هەوڵی ئاشتەوایی لە بەینی ئەو دوو دەوڵەتە هەڵبستێ.

(و) کۆمیتە، لە هەر مەسەلەیەکدا کە بۆی حەواڵە دەکرێ، بۆی هەیە داوا لە هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار بەو مەسەلەیەوە بکا کە لە بڕگەی (ب) ئاماژەی بۆ کراوە، کە هەموو جۆرە زانیارییەکی گرنگی بدەنێ.

(ز) هەر دوو دەوڵەتی پەیوەندیدار وەکو لە بڕگەی (ب) ئاماژەی بۆ کراوە، مافی ئەوەی هەیە وێنەیەک بۆ کۆمیتە بنێرێ تا لە کاتی بینینی مەسەلەکە نوێنەرایەتی بکا و هەروەها مافی ئەوەی هەیە کە بە زارەکی یان بە نووسراو تێبینی خۆی پێشکەش بکا.

(ح) پێویستە لە سەر کۆمیتە، لە ماوەی دوازدە مانگ لە مێژووی وەرگرتنی ئەو ئاگادارییەی کە لە دەقی بڕگەی (ب) هاتووە، ڕاپۆرتێک پێشکەش بکا:

١- ئەگەر هاتوو گەیشتنە چارەسەرێک کە لەگەڵ مەرجەکانی بڕگەی (هـ) دەگونجێ، ئەوا کۆمیتە ڕاپۆرتی خۆی لە سەر ڕانانێکی

پووختی رووداوەکان و ئەو ریگا چارەیە کە پێی گەیشــتوون کورت دەکاتەوە.

٢- ئەگەر هاتوو نەگەیشــتنە چارەسەرێک کە لەگەڵ مەرجەکانی برِگــەی (هــ) دا دەگونجێ ئــەوا کۆمیتە، راپۆرتی خۆی لە ســەر رِانانێکــی پووختــی رووداوەکان کــورت دەکاتەوە و ئــەو یادنامە نووســراو و کۆنووسی ئەو بەیاننامە زارەکییانەشی دەخاتە پاڵ کە لە لایەن هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدارەوە پێی گەیشتووە. پێویستە لە هەر مەسەلەیەکیشــدا، راپۆرتەکە بگەیەنرێتە هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار بە مەسەلەکە.

٣- حوکمەکانــی ئــەم ماددەیە کاتێک جێبەجــێ دەبن کە دوازدە دەوڵەتی ئەم پەیماننامەیە، هەســتان بــە دەرکردنی بەیاننامە لە چوارچێــوەی برِگەی (١) ی ئەم ماددەیە. دەوڵەتی ئەم پەیماننامەیە هەڵدەســتن بە ئەســپاردنی ئەم بەیاننامانە لای ئەمینداری گشتی نەتەوە یەککگرتــووەکان، کە ئەویش لە لایــەن خۆیەوە وێنەی بۆ دەوڵەتانی تری ئەم پەیماننامەیە دەنێرێ. دەوڵەتی پەیماننامە بۆی هەیــە هەر کاتێک بیەوێ بەیاننامەی خۆی بکێشــێتەوە ئەمەش بە ناردنی ئاگادارینامەیەک بۆ ئەمینداری گشــتی. ئەم کێشانەوەیەش شــێواوییەک ناخاتە بەردەم روانینی لە هەر پرســێکی کە پێشــتر بابەتــی رِاگەیانراوێک بووە لە چوارچێــوەی ئەم ماددەیەدا، دوای ئــەوەش کە ئەمینــداری گشــتی، ئاگادارینامەی بۆ کێشــانەوەی بەیاننامە پێگەیشــت وەرگرتنی هیــچ رِاگەیەنراوێکی نوێ لە هیچ دەوڵەتێکــی پەیماننامە قبوڵ ناکرێ ئەگەر دەوڵەتی پەیوەندیدار لە نێو پەیمانەدا رِاگەیەنراوێکی نوێی دەرنەکردبێ.

ماددەی ٤٢

١– (أ) ئەگەر هاتوو کۆمیتە نەیتوانی بە پێی ماددەی ٤١ چارەسەرێکی ڕەزامەنـــد بۆ هـــەردوو دەوڵەتـــی پەیوەندیدار لـــە پەیماننامەدا، بدۆزێتەوە، ئەوا بۆی هەیە دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی پێش وەختە لە هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار لە نێو پەیماننامە، کۆمیسیونێکی تایبەتی سازشـــکار (کە لێرە بە دواوە بە کۆمیسیون ناوی دەبرێ) پێک بهێنێ کە هەوڵە تەبایی خوازییەکانی لە ژێر ئیختیاری هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیداری لاگیری پەیماننامە دابنێ بە ئامانجی گەیشتن بە چارەســـەرێکی دۆستانە بۆ مەسەلەکە لە سەر بنەمای ڕێزگرتنی حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە.

(ب) کۆمیســـیۆن لـــە پێنج کەس پێکـــدێ کە هـــەردوو دەوڵەتی پەیوەندیـــداری لاگیـــری پەیماننامەکە قبولّی بکـــەن. ئەگەر هاتوو هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیداری لاگیری پەیماننامە، نەیانتوانی لە ماوەی ســـێ مانگ دا بگەنە ڕێککەوتنێک لە سەر هەموو یان هێندێک لە پێکهێنانی کۆمیسیۆنەکە، ئەوا کۆمیتە بە ڕێگای دەنگدانی نهێنی و بە زۆرینەی دوو لە سێ، هەر لە نێو ئەندامانی خۆیدا ئەندامانی کۆمیسیۆنەکە هەڵدەبژێرێ.

٢– ئەندامانی کۆمیسیۆن وەک سیفەتی کەسی خۆیان کار دەکەن. پێویستە ئەو ئەندامانە هاونیشـــتیمانی هیچ کام لەو دوو دەوڵەتە یان هیچ دەوڵەتێک نەبن کە لاگیری پەیماننامەنین، یاخوود لاگیری پەیماننامـــە بێ بەڵام ئـــەو ڕاگەیاندنەی دەرنەکردبـــێ کە لە دەقی ماددەی ٤١ دا هاتووە.

٣– کۆمیســـیۆن خۆی ســـەرۆکی خۆی هەڵدەبژێـــرێ و پەیڕەوی ناوخۆی خۆی دادەنێ.

٤– کۆبوونەوەکانـــی کۆمیســـیۆن وەک دابی گشـــتی لە بارەگای نەتەوەیەکگرتـــووەکان یان لە نووســـینگەی نەتەوەیەکگرتووەکان

له ژنێڤ دەبەستریٚ. بەڵام دەشگونجیٚ له هەر جێگایەکی دیکەی گونجاودا که کۆمیسیۆن بە ڕاوێژ لەگەڵ ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان و هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار ببەستریٚ.

٥- ئەمینداریٚتی گشتی که له دەقی ماددەی ٣٦دا هاتووە، خزمەتگوزارییەکانی خۆی، بۆ ئەو کۆمیسیۆنانه به پێی ئەم ماددەیه دابین دەکا.

٦- ئەو زانیارییانەی که کۆمیته وەریگرتووە و کۆی کردۆتەوە، له ژێر ئیختیاری کۆمیسیۆندا دایدەنیٚ، هەر ئەو کۆمیسیۆنه بۆی هەیه داوا له هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار بکا که له بارەی بابەتەکەوە زانیاری تری پێبدەن.

٧- کۆمیسیۆن دوای ڕوانینی مەسەلەکه له هەموو لایەنەکانیەوە، بەڵام به هەموو حاڵەتێک دەبیٚ له زەرفی ماوەیەکدا که له دوازده مانگ پاش حەواڵەکرانی مەسەلەکه بۆی، تێنەپەریٚ، ڕاپۆرت پێشکەش به سەرۆکی کۆمیته بکا تا ئاگاداری هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار بکا:

(أ) ئەگەر کۆمیسیۆن نەیتوانی له ماوەی دوازده مانگ دا ڕوانینی مەسەلەکه تەواو بکا، ئەوا ڕاپۆرتەکەی ئاماژەیەکی پوخت له بارەی ئەو قۆناغه دەگرێته خۆی که ڕوانین له مەسەلەکه پێی گەیشتووە.

(ب) و ئەگەر هاتوو گەیشتنه چارەسەرێکی دۆستانه بۆ مەسەلەکه له سەر بنەمای ڕێزگرتنی مافەکانی مرۆڤ که لەم پەیماننامەیەدا دانیپێدانراوە، ئەوا ڕاپۆرتی کۆمیسیۆن له ڕانانێکی پوختی ڕووداوەکان و ئەو چارەسەرە کورت دەبێتەوە، که پێی گەیشتوون.

(ج) ئەگەر هاتوو نەگەیشتنه چارەسەرێک که له مەرجەکانی بڕگەی لقی (ب) دا هاتووە، ڕاپۆرتی کۆمیسیۆن ئەو ئەنجامانه دەگرێته خۆی که له بارەی هەموو پرسه واقعییەکان که پەیوەندییان به کێشەکەوە هەیه که هەردوو دەوڵەت له سەری نالێکن، لەگەڵ

بیروراکانی خۆی لە بارەی دەرەتانەکانی چارەسەرکردنی مەسەلەکە بـــە ڕێگاچارەیەکی دۆســـتانە و هەروەها یادنامە نووســـراوەکان و کۆنووســـی ئەو تێبینییە زارەکییانە دەگرێتـــە خۆی کە لە لایەن هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدارەوە پێشکەش کراون.

(د) کە کۆمیســـیۆن راپۆرتی خۆی لـــە چوارچێوەی بڕگەی (ج) دا پێشـــکەش کرد، هەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار لە ماوەی سێ مانگ لە مێژووی وەرگرتنی ئەم راپۆرتە، هەڵدەستن بە ئاگادارکردنەوەی ســـەرۆکی کۆمیتە کە ئایا ناوەرۆکی ئەم راپۆرتەی کۆمیسیۆن قبوڵ دەکەن یان نا.

٨- حوکمەکانی ئەم ماددەیە، ئەو بەرپرسیارێتییانە ناشێوێنی کە لە ماددەی ٤١ دا بە کۆمیتە سپێردراون.

٩- هـــەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار، دانـــی هەموو خەرجییەکانی ئەندامانـــی کۆمیتـــە، بە یەکســـانی لە نێـــوان خۆیانـــدا دابەش دەکـــەن لە ســـەر بنەمای ئـــەو خەمڵاندنانە کە ئەمینداری گشـــتی نەتەوەیەکگرتووەکان دایدەنێ.

١٠- ئەمینداری گشـــتی نەتەوەیەکگرتووەکان دەســـەڵاتی هەیە، لە کاتی پێویســـت دا، خەرجییەکانی ئەندامان بدات بەر لەوەی کە هـــەردوو دەوڵەتی پەیوەندیدار، خەرجییەکان بدەن، بە پێی بڕگەی ٩ی ئەم ماددەیە.

ماددەی ٤٣

ئەندامانی کۆمیتەو ئەندامانی کۆمیسیۆنە تایبەتەکانی سازشکار کە بە پێی ماددەی ٤٢ دیاری دەکرێن، هەمان مافی بەهرەمەند بوون لە ئاســـانکاریی و ئیمتیاز و پارێزراوییان هەیە کە بە پســـپۆرانە بڕیار دراوە کـــە بە ئەرکەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان هەڵدەســـتن وەک لە دەقی بڕگەکانی تایبـــەت بە ڕێککەوتننامەی ئیمتیازەکان و

پارێزراوییەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان دا هاتووە.

ماددەی ٤٤

ئەو حوکمانەی کە پەیوەندییان بە جێبەجێکردنی ئەم پەیماننامەیەوە هەیە، جێبەجێ دەکرێن بێ ئەوەی شێواندن بخەنە نێو ڕێ و شوێنە بڕیاردراوەکانی لە بواری مافەکانی مرۆڤ بە پێی بەڵگەنامەکانی دامەزراندن و ڕێککەوتننامە تایبەتییەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان و ئاژانسە تایبەتمەندەکان و هەروەها بەربەست نابێ لە بەردەم دەوڵەتانی لاگیری ئەم پەیماننامەیە کە پەنا ببەنە بەر ڕێ و شوێنگەلی دیکە بۆ یەکلاییکردنەوەی هەر کێشەو بەرەیەک بە پێی ڕێککەوتننامە گشتی یان تایبەتییە نێو دەوڵەتییەکان کە لە نێوانیاندا کاری پێدەکرێ.

ماددەی ٤٥

کۆمیتە لە ڕێگای ئەنجوومەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی، ڕاپۆرتێکی ساڵانە لە بارەی کارەکانی خۆی پێشکەش بە کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکا.

ماددەی ٤٦

هیچ لە حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە نابێ وا لێک بدرێتەوە کە شێواندن بخاتە بەڵگەنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان و دەستووری ئاژانسە تایبەتمەندەکان لەو حوکمانەی کە بەرپرسیاریی تایبەتی هەر کام لە کۆمیسیۆنەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و ئاژانسە تایبەتمەندەکان لە بارەی ئەو پرسانەوە کە ئەم پەیماننامەیە گرتوویەتیەخۆ.

ماددەی ٤٧

نابێ هیچ کام لـــە حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە والێک بدرێتەوە کە شێواندن بخاتە مافی رەسەنی هەموو گەلان لە بەهرەمەند بوون و کەڵک وەرگرتنی تەواو لە ســـامان و سەرچاوە سرووشتییەکانی خۆی بەو پەڕی ئازادییەوە.

پاژی شەشەم

ماددەی ٤٨

١- ئـــەم پەیماننامەیـــە کراوەیە بۆ ئیمزا کردن لـــە بەردەم هەر دەوڵەتێکـــی ئەنـــدام لـــە نەتەوەیەکگرتووەکان یا ئەنـــدام لە هەر ئاژانسێک لە ئاژانسە تایبەتمەندییەکانی، یا هەر دەوڵەتێکی لاگیر لە پەیڕەوی بنەڕەتی دادگای نێودەوڵەتیی داد، یان هەر دەوڵەتێکی تر کە کۆمەڵەی گشـــتیی نەتەوەیەکگرتـــووەکان داوای لێکردووە کە ببێتە لاگیری ئەم پەیماننامەیە.

٢- ئەم پەیماننامەیـــە ملکەچی پەســـەندکردنە، بەڵگەنامەکانی پەســـەندکردنیش بـــە ئەمینـــداری گشـــتیی نەتەوەیەکگرتووەکان دەسپێردرێن.

٣- هەلـــی هاتنە پاڵ ئەم پەیماننامەیـــە، بۆ هەر دەوڵەتێک لەو دەوڵەتانـــەی کە لە بڕگەی (١) ی ئەم ماددەیەدا ئاماژەی بۆ کراوە، رەخساوە.

٤- هاتنە پاڵ پەیماننامە لە رێگای ئەسپاردنی بەڵگەنامەی هاتنە پاڵ لای ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان دەبێت.

٥- ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان هەموو ئەو دەوڵەتانە ئاگادار دەکاتەوە کە ئەم پەیماننامەیە یان ئیمزا کردووە یا هاتوونە پاڵیەوە، بە ئەســـپاردنی هەر بەڵگەنامەیەک لـــە بەڵگەنامەکانی

پەسەندکردن یان هاتنە پاڵ پەیماننامە.

ماددەی ٤٩

١- جێبەجێ بوونی ئەم پەیماننامەیە، پاش سێ مانگ لە مێژووی ئەسپاردنی سی و پێنجەمین بەڵگەنامەی پەسەندکردن یان هاتنە پاڵ لای ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان، دەست پێدەکا.

٢- بەڵام ئەو دەوڵەتانەی کە ئەم پەیماننامەیە پەسەند دەکەن یا دەچنە پاڵیەوە پاش ئەوەی کە کاری ئەسپاردنی بەڵگەنامەی سی و پێنجەمینی پەسەند کردنی یان هاتنە پاڵ تەواو دەبێ، ئەوا جێبەجێ کردنی ئەم پەیماننامەیە بۆ هەر یەکێکیان پاش سێ مانگ لە مێژووی سپاردنی بەڵگەنامەی پەسەند کردن یا بەڵگەنامەی هاتنە پاڵ دەسپێدەکا.

ماددەی ٥٠

حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیە، بێ هیچ کۆتوبەند و ئاوارتەیەک بە سەر هەموو ئەو یەکانە دا جێبەجێ دەبێ کە دەوڵەتانی فیدراڵییان لێ پێکهاتووە.

ماددەی ٥١

١- هەر دەوڵەتێکی لاگیری ئەم پەیماننامەیە بۆی هەیە پێشنیاری هەموارکردنی پەیماننامە بکا و دەقەکەش لای ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان هەڵدەگیرێ. لە ئەنجامی ئەمەدا ئەمینداری گشتی هەڵدەستێ بە ئاگادار کردنەوەی دەوڵەتانی لاگیری پەیماننامە لە بارەی هەر هەموارکردنێکی پێشنیارکراو وداوایان لێدەکا کە ئایا ئارەزوودەکەن کۆنگرەیەکی دەوڵەتانی لاگیری پەیماننامە ببەسترێ بۆ روانین لەو پێشنیارانەو دەنگدان لە سەریان یان نا، جا ئەگەر هاتوو بە لای کەمەوە یەک لە سێی دەوڵەتانی لاگیری

پەیماننامە، ئارەزووومەندی بەستنی کۆنگرە بوون، ئەوا ئەمینداری گشـــتی بە چاودێری نەتەوەیەکگرتووەکان کۆنگرەکە دەبەستێ. هەر جۆرە هەموارکردنێک کە زۆرێنـــەی دەوڵەتانی لاگیر کە لە کۆنگرە ئامادەبـــوون و دەنگیـــان داوە دەخرێتە بەردەم کۆمەڵەی گشـــتیی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ بڕیاردان.

٢- جێبەجێکردنـــی هەموارکردنـــەکان کاتێک دەســـت پێدەکا کە کۆمەڵەی گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان بڕیاری لە سەردا و زۆرینەی ئەو دوو لە سێیەی دەوڵەتانی لاگیر لەم پەیماننامەیە بە پێی ڕێ و شوێنە دەستوورییەکانی هەر کامیان قبوڵیان کرد.

٣- هەر کاتێـــک جێبەجێکردنی هەموارکردنەکان دەســـتی پێکرد، ئەوا بۆ دەوڵەتانی لاگیر کە هەموارکردنەکەیان قبوڵ کردووە دەبێتە کارێکی ئیلزامی، دەوڵەتی تریش بە حوکمەکانی ئەم پەیماننامەیەو هەر چەشنە هەموارکردنێکی دیکەی پێشـــوو کە قبووڵیان کردووە، پابەند دەبن.

ماددەی ٥٢

بـــێ ڕەچاوکردنی ئەو ئاگادارییانەی کە بە پێی بڕگەی ٥ی ماددەی ٤٨ جێبەجێ دەبێ، ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە لە بڕگەی (١) لە ماددەی ناوبراودا ئاماژەیان بۆ کراوە لەمەی خوارەوە ئاگاداریان دەکاتەوە:

(أ) هەمـــوو واژوو، پەســـەند کردن و هاتنە پاڵـــەکان کە بە پێی ماددەی ٤٨ هەڵگیراون.

(ب) مێـــژووی دەســـتپێکی جێبەجێکردنی ئـــەم پەیماننامەیە بە پێی مـــاددەی ٤٩ و مێژووی دەســـتپێکی جێبەجێکردنـــی هەر جۆرە هەموارکردنێک لە چوارچێوەی ماددەی ٥١ دەبێت.

ماددەی ٥٣

١- ئەم پەیماننامەیە، کە هەموو دەقەکانی بە ئیسپانی و ئینگلیزی و روســـی و چینی و فەرەنسییە، خاوەن بەهایەکی یەکسانن لە نێو بەڵگەخانەی نەتەوەیەکگرتووەکاندا هەڵدەگیرێن.

٢- ئەمینداری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان وێنەیەکی پەسەندکراو لەم پەیماننامەیە بۆ هەموو ئەو دەوڵەتانە دەنێرێ کە لە ماددەی ٤٨ دا ئاماژەیان پێکراوە.

جاڕنامە سەبارەت بە مافەکانی کەسانی سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئەتنیکییەکان و ســەر بە کەمینــە ئایینی و زمانییەکان بە پێی بڕیاری کۆمەڵەی گشــتی نەتەوەیەکگرتــووەکان ژمارە ١٣٥/٤٧ لە مێژووی ١٨ی کانونی یەکەم ١٩٩٢ بەفەرمی کراوەو بڵاوکراوەتەوە.

کۆمەڵەی گشتی؛

دوبارە جەخت لەوە دەکاتەوە کە یەکێک لە ئامانجە بنەڕەتییەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان هەر وەکو پەیماننامەکە ڕایگەیاندووە، بریتییە لە بەهێزکردنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان و هاندانی گشــت لایەک بۆ ڕێزلێگرتنی لەلایەن هەموانــەوە بێ جیاوازیدانان بە هۆی نــەژاد یان ڕەگەز یان زمان یان ئاییــن و دووبارە ئیمانی خــۆی بە مافە بنەڕەتییەکانی مــرۆڤ و کەرامەت و بەهای مرۆڤ و مافە یەکســانەکانی پیاوان و ژنان و گشــت نەتەوەکان بە گەورەو بچووکیانــەوە تەئکید دەکاتــەوەو ئارەزوو دەکا لــە بەهێزکردنی پیادەکردنی ئەو پرەنسیپانەی کە لە پەیماننامەکەدا و جاڕی جیهانی مافەکانــی مــرۆڤ، ڕێککەوتننامەی قەدەغەکردنــی تاوانی قەڵاچۆ کردنی ڕەگەزەکان، ڕێککەوتننامەی لە نێوبردنی هەموو شــێوەکانی جیاوازیی ڕەگەزپەرســتی، پەیمانی نێودەوڵەتــی تایبەت بە مافە شارستانی و سیاســییەکان، پەیمانی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە ئابوری و کۆمەڵایەتی و کولتورییەکان، جاڕنامەی پەیوەست بە لە نێوبردنی هەموو شــێوەکانی دەمارگیریی و جیاوازییگەرییی کە لە ســەر بنەمای ئایینی یان بڕوا دامەزراوە، ڕێککەوتننامەی مافەکانی منــداڵ و هەروەها قەباڵەگەلــی دیکەی نێودەوڵەتــی پەیوەندیدار بەمبابەتە کە لە ســەر ئاستی جیهانی و هەرێمایەتی بە فەرمیکراوە و هەروەها ئەوانەش کە بــە تاکەوە لە نێوان دەوڵەتانی ئەندام لە نەتەوەیەکگرتووەکان گرێدراون و بە ئیلهاموەرگرتن لە حوکمەکانی

مـــاددەی ٢٧ لە پەیمانی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە شارســـتانی و سیاسییەکان، کە پەیوەستە بە مافەکانی کەسەکان کە سەر بە کەمینە ئیتنیکـــی یان ئایینی یان زمانییەکانن و وایدەبینێ کە بەهێزکردن و پاراستنی کەسەکان کە سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنیکییەکانن یان ســـەر بە کەمینـــە ئایینـــی و زمانییەکانن بەشـــداری دەکا لە ســـەقامگیری سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەو دەوڵەتانەدا کە تێیدا دەژین و جەخت لەوە دەکاتەوە کـــە بەهێزکردنی و پیادەکردنی بەردەوامی مافەکانی کەسەکان کە سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنیکییەکان یان سەر بە کەمینە ئایینی و زمانییەکانن وەکو پاژێکی لە جیابوونەوە نەهاتووی گەشە پێدانی سەرجەم کۆمەڵگا و لە نێو چوارچێوەیەکی دیموکراسیدا کە پشت بە حوکمی قانون دەبەستێ، دەکرێ بەشداری بکەن لە پتەوکردنی دۆستایەتی و هاریکاریی نێوان گەلان و دەوڵەتاندا و وایدەبینێ کـــە نەتەوەیەکگرتووەکان رۆڵێکـــی گرنگ دەگێڕێ لە پاراستنی کەمینەکان و بە چاوی بایەخپێدانەوە دەڕوانێتە ئەو کارەی کە تا ئێستا لە نێو سیستەمی نەتەوەیەکگرتووەکان دا ئەنجامدراوە، بە تایبەتی لە لایـــەن کۆمیتەی مافەکانی مرۆڤ، کۆمیتەی لاوەکیی بۆ قەدەغەکردنی جیاوازیدانان و پاراســـتنی کەمینەکان و هەیئەتە دامـــەزراوەکان بە پێی هـــەردوو پەیمانی نێودەوڵەتـــی تایبەت بە مافەکانی مرۆڤ و قەبالە نێودەوڵەتییەکانی دیکەی پەیوەســـت بە مافەکانـــی مرۆڤ لە بەهێزکردن و پاراســـتنی مافەکانی کەســـەکان کە ســـەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنکییەکان یان سەر بە کەمینە ئایینی یان زمانییەکانن و بـــە چاوی بایەخپێدانەوە دەڕوانێتە ئەو کارە گرنگەی کە رێکخـــراوە حکومییە نێودەوڵەتییەکان و رێکخراوە ناحکومییەکان پێیهەڵدەستن لە پاراستنی کەمینەکان و بەهێزکردنی کەسەکان کە ســـەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنیکییەکان یان سەر بە کەمینـــە ئاینی یان زمانییەکانن و هەروەها پەی بە پێویســـتیی

زامنکردنی هەڵسووڕانی زیاتر دەبا لە هەمبەر جێبەجێکردنی قەباڵە نێودەوڵەتییەکانی مافەکانی مرۆڤ کە پەیوەستن بە مافەکانی کەسەکان کە سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنیکییەکان یان سەر بە کەمینە ئاینی و زمانییەکانن:

ئەوا ئەم جاڕنامەیە دەربارەی مافەکانی کەسەکان دەردەکا کە سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنکییەکان یان سەر بە کەمینە ئاینی یان زمانییەکانن.

ماددەی ١

١- لە سەر دەوڵەتان پێویستە، هەر کامیان لە هەرێمی خۆیدا، کە پارێزگاری لە بوونی کەمینەکان و ناسنامەی نەتەوەیی یان ئیتنیکی و ناسنامەی کولتووری و ئاینی و زمان بکا و هەلومەرجی دەستەبەرکەر بۆ بەهێزکردنی ئەو ناسنامەیە فەراهەم بکا.

٢- دەوڵەتان ڕێوشوێنی قانوونی و هەروەها ڕێوشوێنی گونجاوی دیکەش بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجانە دەردەکەن.

ماددەی ٢

١- کەسانی سەر بە کەمینە نەتەوەیی یان ئیتنیکییەکان یان کەمینە ئاینی و زمانییەکان

(لەوانەی کە لێرە بە دواوە ئاماژەیان پێدەکرێ کە سەر بە کەمینەکانن) مافی بەهرەمەند بوون لە کولتووری تایبەتی خۆیان هەیە و مافی ڕاگەیاندن و بەجێهێنانی ئایینی تایبەتی خۆیان هەیە و مافی بەکارهێنانی زمانی تایبەتی خۆیان هەیە، جا چ بە نهێنی بێت یان بە ئاشکرا و ئەمەش بە ئازادی و بێ دەستێوەردان بە هەر شێوەیەک لە شێوەکانی جیاوازیدانان.

٢- ئەو کەسانەی کە سەر بە کەمینەکانن مافی ئەوەیان هەیە بە

بەشدارییەکی کردەوەیی لە ژیانی کولتووریی و ئایینی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و گشتیدا بەشداریی بکەن.

٣- کەسانی سەر بە کەمینەکان مافی ئەوەیان هەیە کە بەشدارییەکی چالاکانە لە سەر ئاستی نیشتیمانی، هەروەها لە سەر ئاستی هەرێمایەتی، بە هەر جۆرێک کە گونجاو بێت، لەو بڕیارە تایبەتییانە کە پەیوەستن بە کەمینەکەی خۆیانەوە یان بەو ناوچەیەوە کە ئەوان تێیدا دەژین بە شێوەیەک کە ئەم بەشداریکردنە لەگەڵ قانوونی نیشتمانیدا ناکۆک نەبێت.

٤- کەسانی سەر بە کەمینەکان مافی ئەوەیان هەیە کە رایەڵەی تایبەت بە خۆیان دابمەزرێنن و پارێزگاری لە بەردەوامبوونی بکەن.

٥- کەسانی سەر بە کەمینەکان مافی ئەوەیان هەیە کە پەیوەندی ئازاد و ئاشتییانە لەگەڵ گشت تاکەکانی کۆمەڵی خۆیاندا دابمەزرێنن و هەروەها پارێزگاری لەو پەیوەندییە بکەن، هەروەها مافی ئەوەیان هەیە لەگەڵ کەسانی کەمینەکانی دیکەدا پەیوەندی دابمەزرێنن، هەروەها پەیوەندییان لەگەڵ هاوڵاتییانی وڵاتانی دیکەشدا هەبێت لەوانەی پەیوەندی نەتەوەیی یان ئیتنیکی یان پەیوەندی ئاینی و زمانییان بە یەکەوە هەیە بێ هیچ جۆرە جیاوازیدانانێک.

ماددەی ٣

١- کەسانی سەر بە کەمینەکان بۆیان هەیە پراکتیکی مافەکانی خۆیان بکەن، بەو مافانەشەوە کە لەم جاڕنامەیەدا هاتوون چ بە سیفەتی تاکەکەسی یان بە هاوبەشی لەگەڵ گشت تاکەکانی کۆمەڵی خۆیان بێ جیاوازیدانان.

٢- نابێ لە ئاکامی پراکتیک کردن یان پراکتیک نەکردنی ئەم مافانە کە لەم جاڕنامەیەدا هاتوون، هیچ زیانێک بە کەسانی سەر بە کەمینەکان بگات.

ماددەی ٤

١– لە سەر دەوڵەتان پێویستە، هەر کاتێک کە پێویست بوو، ڕێوشوێنی ئەوتۆ پێویست وەربگرن کە دەستەبەر بێ بۆ ئەوەی کەسانی سەر بە کەمینەکان لە گشت مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانی تایبەت بە خۆیان بەهرەمەند بن و بە شێوەیەکی تەواو و چالاکانە ئەو مافانە بەکار بهێنن بێ جیاوازیدانان و بە یەکسانییەکی تەواو لە بەردەم قانوون دا.

٢– لە سەر دەوڵەتان پێویستە کە ڕێوشوێنی ئەوتۆ وەربگرن کە هەلومەرجی گونجاو فەراهەم بکا کە کەسانی سەر بە کەمینەکان گوزارشت لە تایبەتمەندییەکانی خۆیان بکەن و کولتور و زمان و ئایین و نەریت و دابەکانی خۆیان گەشە پێبدەن، تەنیا لەو حاڵەتانەدا نەبێت کە هێندێک لەو جێبەجێکردنە دیاریکراوانە قانوونی نیشتیمانی پێشێل بکا و لەگەڵ پێوەرە نێودەوڵەتییەکاندا نالێک بێت.

٣– پێویستە لە سەر دەوڵەتان کە ڕێوشوێنی پێویست وەربگرن، هەرکاتێک کە لە توانادا بوو، بۆ ئەوەی کەسانی سەر بە کەمینەکان، دەرفەتی تەواویان بۆ دەستەبەر ببێت کە زمانی دایکیان فێر ببن یاخود بە زمانی دایک بخوێنن.

٤– پێویستە لە سەر دەوڵەتان، هەر کاتێک کە گونجاو بوو، ڕێوشوێنی پێویست لە بواری فێرکردن وەربگرن لە پێناوی پەرەپێدانی زانیاری لە بارەی مێژووی کەمینەکانی ناو وڵاتەکەی و هەروەها دەربارەی نەریت و زمان و کولتوری ئەو کەمینانە. هەروەها کەسانی سەر بە کەمینەکان پێویستە دەرفەتی گونجاویان بۆ بڕەخسێت تا لە بارەی سەرتاپای کۆمەڵگا زانیارییان هەبێ.

٥– پێویستە لە سەر دەوڵەتان کە ڕێوشوێنی پێویست وەرگرن تا دەستەبەری کەسانی سەر بە کەمینەکان بکا کە بەشدارییەکی تەواو

لە پێشکەوتنی ئابوری و گەشەپێدانی وڵاتەکەیان بکەن.

ماددەی ٥

١- سیاسەت و بەرنامەی نیشـــتیمانی وێرای گرنگیدانی پێویست بە بەرژەوەندە رەواکانی کەســـانی سەر بە کەمینەکان نەخشەی بۆ دادەڕێژرێ و جێبەجێ دەکرێ.

٢- پێویستە نەخشـــەدانان و جێبەجێکردنی بەرنامەی هاریکاری و یارمەتی نێودەوڵەتان وێرای گرنگیدانی پێویســـت بە بەرژەوەندە رەواکانی کەسانی سەر بە کەمینەکان پیادە بکرێ.

ماددەی ٦

پێویستە لە سەر دەوڵەتان، لە گشت کاروبارێکدا، لەو پرسانەی کە پەیوەســـتە بە کەسانی سەر بە کەمینەکان، زانیاری و شارەزایی ئاڵوگۆڕ بکەن لە پێناوی بەهێز کردنی لە یەکتریگەیشتن و متمانەی هاوبەش.

ماددەی ٧

پێویستە لە ســـەر دەوڵەتان کە لە پێناوی بەهێزکردنی رێزگرتن لەو مافانەی کە لەم جاڕنامەیەدا هاتوون هاریکاری بکەن.

ماددەی ٨

١- لە نێو ئەم جاڕنامەیەدا شـــتێک بوونی نیە کەوا لە دەوڵەتان بکا بەرامبەر بـــە پابەندییە نێودەوڵەتییەکانـــی وەفادار نەبێ لەو کاروبارانەی کە پەیوەســـتن بە کەســـانی ســـەر بە کەمینەکان و بە جۆرێکی تایبەتی لە ســـەر دەوڵەتان پێویستە کە بە نیاز پاکییەوە وەفادار بن لـــە بەرامبەر ئەو پابەنـــدی و پەیمانبەندییانە، کە بە

پێی پەیماننامە و ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان کە خۆی لایەنێکە تیایاندا، خستویەتە سەر شانی خۆی.

٢- بــە جێهێنانی ئــەو مافانەی کە لەم جاڕنامەیــەدا هاتوون، نابێتە هۆی بەرهەڵســتی لە بەردەم گشت کەســەکان سەبارەت بە بەهرەمەندبوونیان لە مافەکانی مرۆڤ و ئەو ئازادییە بنەڕەتییانەی کە لە سەر ئاستی جیهانی دانیان پێدانراوە.

٣- ئەو ڕێوشوێنانەی کە دەوڵەتان بۆ دەستەبەر کردنی بەهرەمەند بوونێکــی تەواو لە مافەکانی نێو ئــەم جاڕنامەیە وەریدەگرن، لە رووی پرەنسیپەوە، نابێ وا دابنرێ کە لەگەڵ پرەنسیپی یەکسانیی نێو جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ نالێکن.

٤- بە هیچ جۆرێک لە جۆرەکان نابێ هیچ پاژێکی ئەم جاڕنامەیە وا لێــک بدرێتەوە کە رێگە بە هیچ جۆرە چالاکییەک دەدا کە لەگەڵ ئامانجەکان و پرەنسیپەکانی نەتەوەیەکگرتووەکاندا نالێکیی هەیە، ئەمە وێرا بە یەکسانیی لە سەروەریی نێوان دەوڵەتان و پارێزراویی هەرێمایەتی و سەربەخۆیی سیاسیشیانەوە.

ماددەی ٩

ئاژانسە تایبەتییەکان و گشــت دامەزراوەکانی سیستەمی نەتەوە یەکگرتــووەکان، هەرکامیــان لە بواری تایبەتمەنــدی خۆیدا، لە پیادەکردنی تەواوی مافەکان و پرەنســیپەکانی نێو ئەم جاڕنامەیە بەشداریی دەکەن.

جاڕنامەی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ لە نێوبردنی هەموو شێوەکانی ڕەگەز پەرستی بە پێی بڕیاری کۆمەڵەی گشتی ١٩٠٤ (د – ١٨) کە لە مێژووی ٢٠ی تشرینی دووەمی ١٩٦٣ دەرچووە و بڵاوکراوەتەوە .

کۆمەڵەی گشتی؛

وایدەبینێ کە پەیماننامەی نەتەوەیەکگرتووەکان لە سەر هەردوو پرەنسیپی کەرامەت و یەکسانیی هەموو مرۆڤەکان دامەزراوە و یەکێک لــە ئامانجە بنەڕەتییەکانیشــی کە بانگەوازی بــۆ دەکا هێنانەدی هاوکاری نێودەوڵەتییە بۆ بەهێز کردن و هاندانی ڕێزگرتنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییــە بنەڕەتییەکانە بۆ تێکــڕای خەڵک بێ جیاوازی دانــان بە هۆی نەژاد یان ڕەگەز یان زمان یان ئایین، وا دەڕوانێ کە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مــرۆڤ جاڕی ئەوە دەدا کە مرۆڤەکان بە ئازادی لە دایکدەبن و لە کەرامەت و مافەکاندا یەکســانن و مافی هەر مرۆڤێکە کە لە هەموو مافەکان و ئەو ئازادییانە بەهرەمەند بێت کەلەم جاڕنامەیەدا هاتووە بێ هیچ جیاوازیدانانێک جا بە هۆی نەژاد یان ڕەنگ یان بە هۆی ڕەچەڵەکی نەتەوەییەوە بێت و وایدەبینێ کە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ جاڕی ئەوە دەدا کە هەمووان لە بەردەم قانون دا یەکسانن و بێ جیاوازیدانان مافی یەکسانیان هەیە لە پاراستن لە هەر چەشــنە جیاوازیی و هەر چەشنە هاندانێک لە بەرامبەر ئەو جیاوازیدانانــە و وایدەبینێ کە نەتەوەیەکگرتووەکان ئیستیعمار و هەموو شێوازەکانی پەراوێز خستن و جیاوازیدانانێکی کــە پێیــەوە بەندن ســەرکۆنە کــردووە و جاڕنامەی بەخشــینی ســەربەخۆیی بە وڵاتــان و گەلانــی کۆڵۆنیکراو، بە شــێوەیەکی تایبەتی، پێویستی دانانی سنوورێک بۆ کۆڵۆنیالیزم، بە پەلەو بێ هیــچ کۆتوبەندێک، ڕادەگەیەنێ و وایدەبینێ کە هەر مەزهەبێک کە لە ســەر بنەمای جیاوازیی نانەوەی ڕەگەز پەرستی یان باڵادەستیی

ڕەگەز پەرسـتی دامەزرابێ لە ڕووی زانستییەوە هەڵەیە و لە ڕووی ئەدەبییەوە سەرکۆنەکراوەو لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوەزۆردارانەیە و مەترسـیدارە و لە ڕووی تیۆریی و کردارییەوە هیچ پاساوێک بۆ ڕەگەز پەرستی بوونی نییە و ڕەچاوی ئەو بڕیارانە دەکا کە کۆمەڵەی گشتی وەریگرتووە وێرای ئەو قەباڵە نێودەوڵەتییانەش کە ئاژانسە تایبەتمەندییەکان لە بواری جیاوازیدانان وەریانگرتووە بە تایبەتی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار و ڕێکخراوی نێودەوڵەتی بۆ پەروەردە و زانست و کولتوور و ڕەچاوی ئەوە دەکا کە لەوەی جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان ڕەنـگ یان ڕەچەڵەکی نەژادیی لە هێندێک ناوچەی جیهان هێشتا جێگەی نیگەرانییەکی توونده سەرەڕای بەدەستهێنانی هێندێک پێشـکەوتن لەم مەیدانەدا لە سەرینی کاری نێودەوڵەتی و کۆششی بە گەڕخراو لە ژمارەیەک وڵاتاندا و هەست بە نیگەرانییەکی توونـد دەکا لە هەمبەر شـێوەکانی ڕەگەز پەرسـتی کە هێشـتا لە هێندێک ناوچەی جیهاندا دەبینرێ و هێندێکیان لە لایەن هێندێک لە حکومەتەکانەوە لە ڕێگەی کۆمەڵێک ڕێوشوێنی قانوونیی و کارگێریی و هیترەوە سەپێنراون، بە تایبەتی لە شێوەی جیاوازیی ڕەگەزی و پەراوێز خستن و جیاوازینانەوە، هەروەها لە هەمبەر بەهێزبوون و بڵاوبوونەوەی هەردوو مەزهەبی باڵادەستیی ڕەگەزیی و فراوانبوون لە هێندێک ناوچەدا هەست بە نیگەرانی دەکا و لە قەناعەتی خۆیەوە کە جیاوازیی ڕەگەز پەرستی، بە هەموو شێوەکانییەوە، بە تایبەتی سیاسـەتگەلی ئەو حکومەتانەی کە لە سـەر بنەمای باڵادەسـتیی ڕەگەزیی یان ڕق لێبوونەوەی ڕەگەزیـی دامەزراوە، لە پاڵ ئەوەدا کە پێشـێلکارییەکی بنەڕەتی مافەکانی مرۆڤ، بۆی هەیە پەیوەندی دۆسـتایەتی نێوان گەلان و هەروەها هـاوکاری نێوان نەتەوەکان و ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی بشـوێنێ و هەروەها لە قەناعەتی خۆیەوە کە جیاوازیی ڕەگەز پەرستیی بە تەنیا لە سەر ئەوانە قەتیس

نابێ کە ئازاریان دەدا بەڵکو سەردەکێشـــێتەوە بۆ سەر ئەوانەش کە پیادەی دەکەن و لـــە قەناعەتی خۆیەوە کە بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی جیهانی، رزگاربوو لە هەموو شـــێوەکانی پەراوێز خســـتن و ڕەگەز پەرستیی، کە بریتین لەو فاکتەرانەی کە وروژاندنی رق لێبوونەوە و بەش بەشبوون لە نێوان مرۆڤەکاندا دنە دەدەن، یەکێکە لە ئامانجە بنەڕەتییەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان.

١- بە ڕەســـمی تەئکید دەکاتەوە لە پێویســـتیی لە ناوبردنی بە پەلەی ڕەگەز پەرســـتیی لە هەموو گۆشەیەکی جیهاندا، بە هەموو شێوە و رواڵەتەکانییەوە، و پێویستی فەراهەمکردنی تێگەیشتنی لە کەرامەتی کەسی مرۆڤ و ریزلێگرتنی.

٢- بە رەسمی تەئکید دەکاتەوە لە پێویستیی وەرگرتنی رێوشوێنی نەتەوەیی و نێودەوڵەتی پێویســـت لە پێناوی ئەم ئامانجەدا، ئەمە وێـــرا بە فێرکردن و پـــەروەردەو ڕاگەیاندنیشـــەوە، بۆ دابینکردنی پەیبردن و ڕەچاوکردنێکی کردەوەیی لە ســـەر ئاســـتی جیهانی لە هەمبەر ئەم پرەنسیپانەی کە لە خوارەوەدا جێگیرکراون.

٣- و ئینجا ئەم جاڕنامەیە ڕادەگەیەنێ:

ماددەی ١

جیاوازیدانـــان لە نێـــوان مرۆڤەکاندا بە هۆی نـــەژاد یان رەنگ یان ڕەچەڵەکی نەژادیی ســـووکایەتیکردنە بە کەرامەتی مرۆڤایەتی و پێویســـتە بـــەو پێوانە سەرزەنشـــت بکـــرێ کـــە نکوڵیکردنە لە پرەنســـیپەکانی بەڵگەنامەی نێودەوڵەتی و پێشـــێلکردنی مافەکانی مـــرۆڤ و ئەو ئازادییـــە بنەڕەتییانەیە کە لـــە جاڕنامەی جیهانیی مافەکانـــی مرۆڤدا ڕاگەیەنراون و تەگەرەیەکە لە بەردەم دامەزرادنی پەیوەندیگەلی دۆستایەتی و ئاشـــتی نێوان نەتەوەکان و واقیعێکە بۆی هەیە ئاشتی و ئاسایشی نێوان گەلان بشوێنێ.

مادده‌ی ٢

١- بۆ هەر دەوڵەتێک یان دامەزراوێک یان کۆمەڵێک یان هەر تاکە کەسێک قەدەغەیە کە لە بواری مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکاندا، هەر جۆرە جیاوازیدانانێک لە مامەڵەکردن لەگەڵ کەسەکان یان کۆمەڵە کەسانێک یان دامەزراوەیێک بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان رەچەڵەکی نەژادییەوە بە کاربهێنێ.

٢- بۆ هەر دەوڵەتێک قەدەغەیە کە لە رووی رێوشوێنی فەرمییەوە هەڵبستێ بە هاندان و دەست لە پشتدان یان لایەنگیری هەر جۆرە جیاوازیدانانێک بکا کە بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان ڕەچەڵەکی نەژادییەوە لە لایەن هەر کۆمەڵێکەوە یان هەر دامەزراوەیەک یان هەر تاکە کەسێکەوە پەیڕەوبکرێت.

٣- لە هەلومەرجی گونجاودا، رێوشوێنی بەرجەستەکراوی تایبەت وەردەگیرێ بۆ دابینکردنی گەشەکردنێکی تەواو یان پاراستنی تەواو بۆ ئەو کەسانەی کە سەر بە کۆمەڵە نەژادییەکانن ئەمەش بە ئامانجی زامنکردنی بەهرەمەندبوونی تەواویان لە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان، نابێ ئەم رێوشوێنانەش لە هیچ هەلومەرجێکدا ببێتە هۆی سەرهەڵدانی مافگەلێکی جیاواز یان سەربەخۆ لە هەمبەر کۆمەڵە نەژادییە جیاجیاکاندا.

مادده‌ی ٣

١- کۆششی تایبەتی دەخرێتە گەڕ بۆ قەدەغە کردنی جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان رەچەڵەکی نەژادی، بە تایبەتی لە بوارەکانی مافە شارستانییەکاندا، هەروەها بۆ هاووڵاتیبوون و کاروباری فێرکاریی و ئایینی و کرێکاریی و پیشەو نیشتەجێبوون.

٢- بە شێوەیەکی یەکسان، دەرفەت بۆ هەموو مرۆڤێک دەرەخسێ کە بچێتە ناو هەر جێگاو ناوەندێکەوە کە بۆ هەموو جەماوەر کراوەیە

بێ جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان رەچەڵەکی نەژادی.

ماددەی ٤

هەموو دەوڵەتان ڕێوشوێنی کاریگەر دەگرنەبەر بۆ چاوخشاندنەوە بە سیاسەتەکانی حکومەت و سیاسەتە گشتییەکانی دیکەش بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەو قانوون و سیستەمانەی کە دەبێتە هۆی دامەزران و درێژەدان بە جیاوازیی ڕەگەز پەرستیی لە هەر بوارێکدا کەما بێتەوە و پێویستە قانوونی پێویست دەربکات بۆ قەدەغەکردنی ئەم جۆرە جیاوازیدانانە و پێویستە هەموو ڕێوشوێنێکی پێویست بگرێتەبەر بۆ بەربەرەکانی ئەم جۆرە خولیایەی کە دەبێتە هۆی جیاوازیدانانی ڕەگەز پەرستیی.

ماددەی ٥

دەبێ بێ دواکەوتن کۆتایی بەو سیاسەتانەی حکومەت و هەموو سیاسەتەکانی دیکەش بهێنرێ کە لە سەر بنەمای پەراوێزخستنی ڕەگەزیی دامەزراوە، بە تایبەتی سیاسەتی هەڵاواردنی ڕەگەزیی و هەروەها هەموو شێوەکانی دیکەی جیاوازیدانان و لێکهەڵبڕینی ڕەگەز پەرستیی کە لەم جۆرە سیاسەتانەوە هەڵقوڵاون.

ماددەی ٦

هیچ جۆرە جیاوازیدانانێک بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان ڕەچەڵەکی نەژادی قبوڵ ناکرێ لە بەرامبەر بەهرەمەند بوونی هەر کەسێک لە مافە سیاسییەکان و مافەکانی هاوولاتیبوون لە ولاتەکەیدا، بە تایبەتی مافی بەشداربوون لە هەڵبژاردنەکان بە شێوەیەکی یەکسان و بەشداربوون لە فەرمانڕەواییدا و هەموو کەسێک بە یەکسانیی مافی وەرگرتنی وەزیفەی هەیە لە ناو ولاتەکەیدا.

ماددەی ٧

١- هەموو مرۆڤێک مافی یەکسانی هەیە لە بەردەم قانوون و مافی دادپەروەرییەکی یەکسانی هەیە لە سێبەری قانوون دا. و هەموو مرۆڤێک بێ جیاوازیی بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان ڕەچەڵەکی نەژادی، مافی ئاسایشی لە سەر ژیانی خۆی هەیە و هەروەها مافی ئەوەی هەیە کە دەوڵەت لە بەرامبەر هەر توندوتیژییەک یان ئازارێکی جەستەیی بیپارێزێت جا ئەمە لە لایەن هەر تاکە کەسێک یان کۆمەڵەیەک یان دامەزراوەیەکەوە بێت،

٢- هەر مرۆڤێک مافەکان و ئازادییە بنەڕەتییەکانی رووبەری جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان رەنگ یان ڕەچەڵەکی نەژادی ببێتەوە مافی ئەوەی هەیە ئەم بێدادییە بەرێتە دادگا تایبەتییە نیشتیمانییە سەربەخۆکان و داوای داد و پاراستنی کردەوەیی بکات.

ماددەی ٨

دەبێ دەسبەجێ گشت رێوشوێنێکی کردەوەیی پێویست لە بوارەکانی فێرکاریی و پەروەردە و ڕاگەیاندن وەربگیرێ بۆ لە ناوبردنی جیاوازیدانان و سەپاندنی ڕەگەز پەرستیی و هەروەها بەهێزکردنی لەیەکتر گەیشتن و لێبووردەیی و دۆستایەتی نێوان نەتەوەکان و کۆمەڵە نەژادییەکان، هەروەها بۆ بڵاوکردنەوەی ئامانج و پرەنسیپەکانی بەڵگەنامەی نێودەوڵەتیی و جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و جاڕنامەی بەخشینی سەربەخۆیی بە وڵاتان و گەلانی کۆلۆنیکراو.

ماددەی ٩

١- هەموو ئـــەو پروپاگەندە و ڕێکخراوانەی کە لە ســـەر بنەمای بیروباوەڕ و تیورگەلێک دامەزراون و بانگەشـــەی باڵادەســـتیی هەر نەژادێک یان کۆمەڵێک لە ڕەنگێک یان ڕەچەڵەکێکی نەژادی دەکەن بە مەبەستی پاساودان یان بۆ پتەوکردنی هەر شێوەیەک لە شێوەکانی ڕەگەز پەرستیی، بە توندی ریسوا دەکرێن.

٢- هـــەر جـــۆرە هاندانێک بـــۆ توندوتیژیی و هـــەر کارێک لە کارەکانی توندوتیژیـــی کە لە لایەن تاکەکان یان ڕێکخراوەکانەوە دژی هـــەر نەژادێک یان کۆمەڵێک لە ڕەنگێک یان ڕەچەڵەکێکی دیکە ئەنجامبدرێ، بە تـــاوان دژی کۆمەڵگا دادەنـــرێ و بە پێی قانوون سزادانی لە سەرە.

٣- بۆ پیادەکردنی ئامانجەکان و پرەنسیپەکانی ئەم جاڕنامەیە، هەموو دەوڵەتان هەڵدەســـتن بە وەرگرتنی ڕێوشوێنی دەسبەجێ و ئەرێنیی پێویســـت، وێڕا بە ڕێوشوێنی قانوونی و هیدیکەش، بۆ بە دواکەوتنی ئـــەو ڕێکخراوانەی کە بۆ ئەوە دامەزراون جیاوازیدانانی ڕەگەزیـــی بەهێـــز بکەن یـــان هانیبدەن یـــان هانـــی بەکارهێنانی توندوتیژیـــی بدەن بۆ مەبەســـتی جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان ڕەنـــگ یان ڕەچەڵەکـــی نەژادی و جاڕدانی شـــەرعیی نەبوونی ئەم ڕێکخراوانە جا بە بەدواکەوتنیان بێت یاخود بێ بەدواکەوتنیان.

ماددەی ١٠

نەتەوەیەکگرتـــووەکان و ئاژانســـە تایبەتـــەکان و دەوڵەتان و ڕێکخـــراوە ناحکومییـــەکان ئەو پەڕی توانای خۆیـــان دەخەنە کار بۆ هاندانی ڕێوشـــوێنی کاریگەرانە، کە لەو ڕێگەیەوە ڕێوشـــوێنی قانوونیـــی و ڕێوشـــوێنی کردەوەیـــی دیکـــەش پێکـــەوە، دەرفەت بڕەخسێنێ بۆ هەڵوەشاندنەوەی جیاوازیی ڕەگەز پەرستیی بە هەموو شـــێوەکانییەوە. و بە جۆرێکی تایبەتی هەڵدەســـتن بە توێژینەوە

له هۆکارەکانی ئەم جیاوازیدانانە بۆ راســپاردن و پێشنیار کردنی گونجاو و کاریگەر بۆ قەڵاچۆ کردن و لە ناوبردنی.

ماددەی ١١

هەمــوو دەوڵەتێــک هەڵدەســتێ بــە بەهێزکردنــی رێزگرتن و رەچاوکردنــی مافەکانی مــرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییــەکان بە پێی بەڵگەنامەی نێودەوڵەتی و هەڵدەســتێ بە پابەندبوونێکی تەواو و وردی حوکمەکانی ئەم جاڕنامەیــەو جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و جاڕنامەی بەخشــینی ســەربەخۆیی بــە وڵاتان و گەلانی کۆڵۆنیکراو.

جارنامە سەبارەت بە مافی گەلان لە ئاشتی

بە پێی بڕیاری کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ژمارە ٣٩/١١ لە مێژووی ١٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٨٤ بڕیاردراوەو بڵاوکراوەتەوە.

کۆمەڵەی گشتی؛

دووبارە تەئکید دەکاتەوە کە ئامانجی سەرەکی نەتەوەیەکگرتووەکان بریتییە لە پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی،

و پرەنسیپە بنەڕەتییەکانی قانوونی نێودەوڵەتی کە لە بەڵگەنامەی نێودەوڵەتیی دا هاتووە جێگای بایەخ پێدانییەتی و ئارەزوو و ئاواتی گشت گەلان لە سڕینەوەی جەنگ لە ژیانی رەگەزی مرۆڤایەتی رادەگەیەنێ و بەر لە هەر شتێک، خۆلادان لە رووداني کارەساتێکی ئەتۆمیی لە سەر ئاستی جیهانیی و لەو قەناعەتەوە کە ژیان بە بێ جەنگ ئەوا وەکو مەرجێکی بنەڕەتیی نێودەوڵەتی وایە بۆ خۆشگوزەرانیی ماددی وڵاتان و هەروەها گەشەپێدان و پێشکەوتنیان و بۆ جێبەجێ کردنی تەواوی هەموو مافەکان و ئازادییە بنەڕەتییەکان کە نەتەوەیەکگرتووەکان بانگەوازی بۆ دەکا و پەی بەوە دەبا کە بەرپاکردنی ئاشتی بەردەوام لە سەر زەوی، لە سەدەی ئەتۆمیدا، مەرجی یەکەمی پاراستنی شارستانێتی مرۆڤایەتی و مانەوەی ڕەگەزی مرۆڤەو باوەڕی وایە کە زامن کردنی ژیانێکی ئارام بۆ گەلان ئەرکێکی پیرۆزیان هەموو دەوڵەتێکە،

١. بە رەسمی رایدەگەیەنێ کە گەلانی سەر ئەم هەسارەیەمان مافێکی پیرۆزی لە ئاشتیدا هەیە.

٢. بە رەسمی رایدەگەیەنێ کە پاراستنی مافی گەلان لە ئاشتیدا و هاندانی جێبەجێکردنی ئەم مافە، هەردووکیان پابەندییەکی بنەڕەتی بۆ هەر دەوڵەتێک پێکدێنێ.

٣. تەئکیـــد دەکاتەوە کـــە زامنکردنی پرۆڤە کردنـــی مافی گەلان لە ئاشـــتیدا داوا لـــە دەوڵەتان دەکا کە سیاســـەتەکانی خۆیان بە ئاراســـتەیەکدا ببەن کە مەترســـییەکانی جەنگ لـــە نێوبەرن. بەر لە هەر شـــتێکیش جەنگی ئەتۆمی و وەلاوەنانـــی بەکارهێنانی هێز لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا و بەلا داخســـتنی کێشـــەو بەرەی نێودەوڵەتی بەرێوشوێنی ئاشتییانە لە سەر بنەمای بەڵگەنامەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان.

٤. بانگەوازی گشـــت دەوڵەتان و رێکخراوە نێودەوڵەتییەکان دەکا کە هەرچی لە توانایاندا هەیە بیخەنەگەڕ بۆ یارمەتیدانی زامنکردنی جێبەجێکردنی مافی گەلان لە ئاشتیدا لە ڕێگای وەرگرتنی ڕێوشوێنی گونجاو لە سەر هەردوو ئاستی نیشتیمانی و نێودەوڵەتی.

راگەیاندنی بەخشینی سەربەخۆیی بە وڵاتان و گەلانی کۆڵۆنیکراو بە پێی بڕیاری کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ١٥١٤ (د– ١٥) لە مێژووی ١٤ی کانونی یەکەمی ١٩٦٠ بە فەرمیکراوە و بڵاوکراوەتەوە.

کۆمەڵەی گشتی؛

ئەمە وەبیر دەهێنیتەوە کە پێشـــتر گەلانی جیهان لە پەیماننامەی نێودەوڵەتیدا بڕیاری خۆی لە سەر ئەوە ساخ کردۆتەوە کە دووبارە ئیمانی خۆی بە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ، یەکســـانیی مافەکانی پیاوان و ژنان و یەکســـانیی نەتەوە گەورە و بچووکەکان، هەروەها پێشـــکەوتنی کۆمەڵایەتی بە هێز بکا و ئاستەکانی ژیان لە کەش و هەوای ئازادییەکی بەربەرین تردا باشـــتر بکا و پەی بە پێویســـتیی هێنانەکایـــەی کۆمەڵـــە هـــەل و مەرجێک دەبا کە ســـەقامگیریی و خۆشگوزەرانیی دامەزراندنی پەیوەندیگەلی ئاشتییانە و دۆستانە لە سەر بنەمای رێزگرتن لەپرنســـیپەکانی یەکسانیی هەموو گەلان لە مافەکانیـــان و لە بڕیاردانی چارەنووســـی هەر گەلێک و، رێزگرتن و ڕەچاوکردنی تـــەواوی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانی هەمـــوو خەڵک بێ جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد یان رەگەز یان زمان یان ئایین. هەروەها پەی بەو تاسە وئارەزووە بە هێزە کە لە هەموو گەلانی پاشـــکۆدا بۆ ئازادی و ئەو رۆڵە یەکلایکەرەوەیە دەبا کە ئەم گەلانە بۆ وەرگرتنی سەربەخۆیی خۆیان دەیگێڕن.

کۆمەڵەی گشتی لە هەمبەر ئاڵۆزبوونی ئەو کێشەوبەرانەی کە لە ئەنجامی نکوولّیی کردن لە ئازادیی ئەو گەلانە یا خوود لە بەربەست دانان لە ڕێگای ئازادیی گەلان کە هەڕەشـــەیەکی ترسناک بۆ ئاشتی جیهانی پێکدەهێنـــێ، بەرچاوڕوونی هەیە و بـــە چاوی بایەخەوە لـــەو رۆڵە گرنگەی نەتەوەیەکگرتـــووەکان دەڕوانێ لە یارمەتیدانی

جوولانەوەیـــەک کە ئامانجی ســەربەخۆییە لـــەو هەرێمانەی کە لە ژێـــر (وصایە) دان هەروەها لەو هەرێمانـــەش کە لە ئوتۆنۆمی بەهرەمەندنین.

هەروەها پەی بەو ئـــارەزووە بەهێزە دەبا کە لە گەلانی جیهان دا هەیە بۆ کۆتایی هێنان بە کۆلۆنیالیزم بە هەموو شـــێوەکانییەوە و بە قەناعەتەوە ئەوە دەبینێ کە بەردەوامبوونی کۆلۆنیالیزم کۆسپ دەخاتە بەردەم هاوکاری نێودەوڵەتیی ئابووری و ڕێگا لە گەشـــەی کۆمەڵایەتی وکولتووری و ئابوریی گەلانی پاشکۆ دەگرێ، کە لەگەڵ ئەو ئاشـــتییە جیهانییەدا ناکۆکە کە نەتەوەیەکگرتووەکان هەوڵی بۆ دەداو گـــەلان، بۆ هێنانە دی ئامانجـــە تایبەتییەکانی خۆیان، بۆیان هەیە بە ئازادییەوە سامان و سەرچاوەی داهاتەکانیان بە کار بهێنن بێ ئەوەی کەلوکەمییەک بخاتە ناو ئەو پابەندییانەوە کە لە هاوکاری نێودەوڵەتیی ئابوریی کە لە ســـەر پرەنسیپی بەرژەوەندی هاوبەش و هەروەها لـــە قانوونی نێودەوڵەتییەوە ســـەرچاوەیان گرتووەو لەو باوەڕەدایە کە ناتوانرێ بەربەرەکانی پرۆسەی رزگاری بکرێ یا خوود لە ناوببرێ و ئینجا بۆ دوورکەوتنەوە لە قەیرانگەلی ترســـناک، کارێکی حەتمییە دەبێ ڕادەیەک بۆ کۆلۆنیالیزم و گشت شێوازەکانی جیاوازی و هەڵاواردن کە لێیەوە هاتوون دابنرێ و بەوە خۆشحاڵە کە ژمارەیەکی گەورە لە هەرێمە پاشکۆکان لەم ساڵانەی دواییدا ئازادی و سەربەخۆییان وەرگرتووەو پەی بەو ئاراستانە دەبا کە بە گەرموگوڕییەوە بە هێز دەبن لە ناو ئەو هەرێمانەدا کە هێشتا ســـەر بە خۆییان وەرنەگرتووەو ئیمانی بەوەیـــە کە هەموو گەلان مافێکـــی جێگیریان لە ئازادی تەواو و لە بەکارهێنانی ســـەروەریی و پاراستنی خاکی نیشـــتمانییدا هەیە و بەرەسمیی ڕایدەگەیەنێ کە دەبێ بـــە خێرایی و بێ هیچ مەرجێک، رادەیەک بۆ کۆلۆنیالیزم بە هەموو وێنەو رواڵەتەکانییەوە دابنرێ، بۆ ئەم مەبەستەش، ئەمەی

خوارەوە ڕادەگەیەنێ:

١- ملکەچکردنی گەلان بۆ بە کۆیلەکردنی بیانیی و خۆبەسەرداسەپاندنی و چەوساندنەوەی، نکوڵیی کردن لە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ پێکدەهێنێ و لەگەڵ پەیماننامەی نەتەوەیەکگرتووەکان ناکۆکەو بەربەست دەخاتە بەردەم دۆزی ئاشتی و هاوکاریی جیهانی.

٢- هەموو گەلان مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆیان هەیە، بە پێی ئەم مافەش بۆی هەیە پێگەی سیاسی خۆی ئازادانە دیاری بکا و ئازادانە هەوڵ بۆ گەشەی ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و کولتووریی خۆی بدا.

٣- هەرگیز ناشێ کەموکوڕیی لە مەیدانی سیاسی یان ئابوری یان کۆمەڵایەتی یان پەروەردەیی بکرێتە بیانوویەک بۆ دواخستنی سەربەخۆیی.

٤- سنوور بۆ هەموو جۆرە کردارە چەکدارییەکان ورێ شوێنەکانی پاکتاوکاری، کە دژی گەلانی پاشکو ئاراستە دەکرێ، دادەنرێ، بۆ ئەوەی بتوانێ بە جۆرێکی ئازادانە و ئاشتییانە مافی خۆی لە سەربەخۆیی تەواو بە کار بهێنێ و، هەروەها ڕێز لە یەکپارچەیی خاکی نیشتمانەکەی دەگیرێ.

٥- دەستبەجێ ڕێ و شوێنی پێویست وەردەگیرێ بۆ ئەوەی لەو هەرێمانەی کە لە ژێر (وصایە) دان یاخوود لەو هەرێمانەی کە لە ئوتۆنۆمی بەهرەمەند نین، یا خوود هەموو ئەو هەرێمانەی کە هێشتا سەربەخۆیی خۆیان وەرنەگرتووە، هەموو دەسەڵاتەکان بۆ گەلانی ئەو هەرێمانە بگوازرێتەوە بێ هیچ چەشنە مەرجێک یان خۆپارێزییەک بە پێی ئیرادە و ئارەزووی خۆی کە ئازادانە گوزاشتی لێبکا، بێ جیاوازیدانان بە هۆی نەژاد، باوەڕیان ڕەنگ بۆ ئەوەی بتوانێ لە سەربەخۆیی و ئازادی تەواو بەهرەمەند بێ.

٦– هەر چەشنە هەوڵێک کە ئامانجی ئەوە بێ بە جۆرێکی پاژەکی یان گشتەکی یەکێتی یان یەکپارچەیی هەرێمیی وڵاتێک هەڵبتەکێنێ، ئەوا لەگەڵ ئامانجەکان و پرەنسـیپەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان دا نالێک دەبێ.

٧– هەموو دەوڵەتەکان بە دەسپاکی و ووردییەوە بە ئەحکامەکانی پەیماننامەی نەتەوەیەکگرتووەکان و جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و ئەم ڕاگەیەنراوەوە پابەند دەبێت لەسەر بنەمای یەکسانیی و دەستێوەرنەدان لە کاروباری ناوخۆیی هەموو دەوڵەتان و ڕێزگرتنی مافەکانی سەروەریی و یەکپارچەیی هەرێمیی هەموو گەلان.

پرۆژەی پرەنسیپە گشتییەکان
دەربارەی ئازادی و جیاوازیدانەنان لە پرسی مافە سیاسییەکاندا
دیباچە

لە وەڕا کە گەلانی جیهان لــە بەڵگەنامەی نەتەوەیەکگرتووەکان دا ئیمانی خۆیـــان بە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ و کەرامەتی مرۆڤ و یەکســانیی مافەکانــی پیــاوان و ژنان و هەمــوو نەتەوەکان بە گەورە وبچوکیانەوە و بە پاڵپشــتی کردنی پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و باشــترکردنی ئاســتەکانی ژیان لە کەشــوهەوایەکی لەبارتری ئازادیدا دووبارە تەئکید دەکەنــەوە. لە وەڕا کە بەڵگەنامەکە وەکو ئامانجێک لــە ئامانجەکانی نەتەوەیەکگرتــووەکان و بە هێزکردن و هاندانــی ڕێزگرتن لە مافەکانی مــرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان بۆ هەموان بێ جیاوازیدانان لەســەر بنەمــای نەژاد یان ڕەگەز یان زمــان ئایین؛ لــە وەڕا کە جاڕنامــەی جیهانیــی مافەکانی مرۆڤ بەرفراوانکردنــی پرەنســیپی جیاوازیدانەنــان پرەپێــدەدا، ئەوا ڕادەگەیەنێ ڕادەگەیەنێ کە هەموو مرۆڤێک مافی بەهرەمەند بوونی لــە هەموو مافــەکان و ئەو ئازادییانەدا هەیە کــە لە جاڕنامەکەدا هاتــوون، بێ هیچ جۆرێک جیاوازیی لــە نێوان جۆرەکاندا وێرا بە هۆکاری ڕای سیاسیشــەوە و لە دەقێکــدا گونجاندوویەتی کە نابێ لەسەر بنەمای هەلومەرجی سیاسی یان قانونیی یان نێودەوڵەتیی وڵاتەکە یان هەرێمەکەکە ئەو کەســە تێیدا دەژی، جیاوازیی دابنرێ و لەوەڕا کە بەرژەوندییەکانی زۆرێک لە کەســەکان، لەو کاتەدا کە دەسەڵاتی سیاسی دەکەوێتە ناو دەستی کەمینەوە، پشتگوێدەخرێ، مافی هەموو مرۆڤێک لە بەشداریی کردن لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتەکەیــدا مەرجێکە کــە قەرەبووکردنەوەی بــۆ نییە، بۆ ئەوەی هەمووان بە شێوەیەکی کردەوەیی لە گشت مافەکانی مرۆڤ، بە مافە ئابــووری و کۆمەڵایەتیی و کولتووریەکانیشــەوە بەهرەمەند بن و

لەوەڕا کە پراکتیک کردنی مافە سیاسیەکان بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ پەیوەســـتە بە بوونی ئازادیی ڕادەربڕین و گوزارشتکردن و ئازادیی کۆ بوونەوەی ئاشتیانەو پێکهێنانی کۆڕوکۆمەڵە؛ و لەوەڕا کە ناکرێ ئەم مافانە بە شێوەیەکی کاریگەرانە زامن بکرێن تەنیا لە جیهانێکدا نەبێ کە بە شێوەیەکی تەواو پرەنسیپەکانی بەڵگەنامەی تێدا پیادە بکرێ ، بە جۆرێکی تایبەتیش پرەنســـیپی بڕیاردانی چارەنووس و پرەنسیپەکانی تەرخانکراوی نێو جاڕنامەی بەخشینی سەربەخۆیی بە وڵاتان و گەلانی کۆڵونیکراو کە لە بڕیاری کۆمەڵەی گشتی ١٥١٤ (د– ١٥) لە مێژووی ١٤ی کانونی یەکەمی ١٩٦٠دا هاتووە؛

ئەم پرەنســـیپە گشـــتییانەی خوارەوە بۆ هەمووان رادەگەیەنرێ لە پێناوی دانپێدانان بە مافی هەموو مرۆڤێک لە بەشـــداریکردن لە بەڕێوەبردنـــی کاروباری وڵاتەکەی و هەروەها مافە سیاســـییەکانی دیکەی پەیوەندیـــدار پێیەوە و بۆ قەدەغەکردنـــی جیاوازیدانان لە بەهرەمەند بوون لەم مافانە:

یەکەم: مافی هەموو گەلان لە بڕیاردانی چارەنووس

هەموو گەلان مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆیان هەیە؛ بە پێی ئەم مافەش، گەلان بە ئازادییەوە پێگەی سیاسیی خۆیان دیاریدەکەن و بە ئازادیی سیاسییەوە گەشەپێدانی ئابووری و سیاسیی و کولتوری خۆیان بەرنامەڕێژی دەکەن.

دووەم: مافە سیاسییەکانی هاووڵاتییان

١– هەمـــوو هاووڵاتییەک لە هەر وڵاتێکدا بێـــت مافی بەهرەمەند بوونی لە مافە سیاسییەکاندا بە تەواوی و بە یەکسانیی هەیە، بێ هیچ جۆرە جیاوازیدانانێک لەسەر بنەمای نەژاد یان رەنگ یان رەگەز یان زمان یان ئایین یان رای سیاســـیی یان غەیری سیاســـیی، یان

ڕەچەڵەکی نیشـــتیمانی یان کۆمەڵایەتی، یان سامان یان ڕەچەڵەک یان هەر وەزعێکی دیکە.

٢- هیچ کەسێک لە ڕەگەزنامە بێبەش ناکرێ و ڕەگەزنامە لە هیچ کەسێک ناسەنرێتەوە وەکو ئامرازێک بۆ بێبەشکردنی یان داماڵینی لە مافە سیاسییەکانی.

٣- مەرجەکانـــی تەمـــەن و درێژیی مـــاوەی مانـــەوەو هیتریش جگەلەمانـــە، ماوەی نیشـــتەجێبوون و لەو مەرجانـــەن کە قانون دایدەڕێـــژێ بـــۆ پراکتیک کردنی هـــەر مافێکی دیاریکـــراو لە مافە سیاسییەکان بە هەمان مەرج بۆ هەموو هاووڵاتییانی هەر وڵاتێک یان دانیشتوانی یەکەیەکی سیاسی بە گوێرەی پێداویستی حاڵەتەکە.

سێیەم: ئازادیی ڕا و پێکهێنانی کۆمەڵە

ئازادیی ڕاو گوزارشـــتکردن و ئازادیی کۆ بوونەوەی ئاشـــتییانە و پێکهێنانـــی کۆمەڵـــە دوو بنەمـــان بۆ بەهرەمەند بـــوون لە مافە سیاسییەکان، ئەم دوو ئازادییە و هەروەها دەرەتانی دەستگەیشتن بە ئاسانکاریی و ڕێگاکانی پراکتیک کردنیان بۆ هەموو کەسەکان لە هەموو کاتەکاندا.

چوارەم: گشتیبوونی دەنگدان

هەمـــوو هاووڵاتییـــەک مافی دەنگدانـــی لە هـــەر هەڵبژاردنێکی نیشـــتیمانیی یان هەر ڕاپرســـییەکی میللی یان ڕاپرسییەکی گشتیدا هەیە کە لە وڵاتەکەیدا بەڕێوەدەچێ و مافی لە ڕا وەرگرتنی گشتیدا هەیە لەو یەکە سیاســـییە یـــان کارگێڕییە کە تێیدا نیشـــتەجێیە. پێویســـتە مافی دەنگدان لەســـەر ئەوە ڕانەوەستێ کە خوێندنەوە و نووســـین یان لەســـەر هەر لێهاتووییەکی دیکەی فێرکاریی قەتیس نەکرێ.

پێنجەم: یەکسانیی لە دەنگدانی گشتی

١- هەموو هاووڵاتییەک مافی دەنگدانی لەهەر هەڵبژاردنێکدا هەیە و لەهەر راوەرگرتنێکی دیکەی گشــتیدا کە شــایان بێت بۆی، مافی دەنگدانی بە مەرجی یەکسان هەیە و هەر دەنگێک لە دەنگەکان هەمان قورساییان هەیە؛

٢- کاتێــک دەنگــدان لەســەر بنەمــای بازنەکانــی هەڵبژاردن بەڕێوەدەچێ، بازنەکانی هەڵبژاردن لەسەر بنەمایەکی دادپەروەرانە دیاریدەکرێ بە جۆرێک کە ئەنجامەکان بە جۆرێکی ورد و گشــتگیر ئیرادەی گشت دەنگدەران بەرجەستە بکاتەوە؛

٣- ســەبارەت بە هەر هەڵبژاردنێک یان هەر راوەرگرتنێکی گستی بە دەنگدانی ناراســتەوخۆ بە ڕێوەدەچێ لستێکی گشتیی هەڵبژاردن دادەنرێ ناوی هەر هاووڵاتییەکی تێدا دەنوسرێ کەشیاوی هەیە.

شەشەم: نهێنیبوونی دەنگدان

١- پێویســتە هەمــوو دەنگدەرێک دەرەتانی ئــەوەی هەبێ کە بە ڕێگەیەک دەنگی خۆی بدات کە بواری ئەوەی تێدا نەبێ کە چۆنیەتی دەنگدانەکەی یاخوود بەوجۆرەی کە دەیەوێ دەنگبدات ئاشکرا بکات؛

٢- لە کاتی بەجێهێنانی هەر چەشــنە ڕێوشــوێنێکی قانونی یان هەرجۆرە ڕێوشوێنێکی دیکەدا، هیچ دەنگدەرێک ناچار ناکرێ باسی چۆنیەتی دەنگدانەکەی خۆی یان ئەو شــێوەیە کە دەیەوێ دەنگبدات باس بــکات، هەروەها نابێ هیچ کەســێک هەوڵی ئــەوە بدات کە زانیاریی لەبارەی دەنگدان یان ئــەو ڕێگەیە کە دەیەوێ دەنگبدات، چ بە ڕاستەوخۆ یان بە ناڕاستەوخۆ، لە هیچ کەسێکەوەوەربگرێ.

حەوتەم: دەورەیی بوونی هەڵبژاردنەکان

هەڵبژاردن بۆ هەموو پلەوپایە گشتییەکان کە ملکەچی هەڵبژاردنە

لە دەورەی زەمەنیی مەعقولدا بەڕێوەدەچێ، ئەمەش بە مەبەستی دابینکردنی ئەوەی کە ئیرادەی گەل لە هەموو کاتەکاندا بنەمای دەسەڵاتی فەرمانڕەواییە.

هەشتەم: سروشتی بێگەردیی لە هەڵبژاردنەکان و ڕاوەرگرتنە گشتییەکانی دیکەدا

١- هەر دەنگدەرێک ئازادە لە دەنگدان بۆ ئەو پاڵێوراوەی کە خۆی پەسندی دەکا یان بە لیستی ئەو پاڵێوراوانە کە پەسندی دەکا لە هەر هەڵبژاردنێک بۆ پلەیەکی گشتی و ناچار ناکرێ دەنگ بە پاڵێوراوێکی دیاریکراو یان لیستێکی دیاریکراوی پاڵێوراوان بدات؛

٢- هەموو دەنگدەرێک ئازادە لە دەنگدان بۆ بەرژەوەندی یان دژی هەر پێشنیارێک کە دەخرێتە ڕاپرسیی گشتی یان ڕاپرسیی میللییەوە یان هەر جۆرە ڕاوەرگرتنێکی دیکەی گشتی؛

٣- بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنەکان و ڕاوەرگرتنە گشتییەکانی دیکەش وێڕا بە ئامادەکردنی لیستی هەڵبژاردنەکانیشەوە پێداچوونەوەی دەوریی هەڵبژاردنەکان، لە لایەن دەسەڵاتگەلێکەوە سەرپەرشتی دەکرێ کە سەربەخۆیی و بێگەردیی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردن زامن دەکا و بڕیارەکانیشی لەبەردەم دەسەڵاتە دادوەرییەکاندا یان کۆمیتە سەربەخۆ و بێگەردەکان شیانی تانەلێدانی هەیە؛

٤- پێویستە ئازادییەکی تەواو بۆ گوزارشتکردنێکی ئاشتیانە لە ئۆپۆزیسیونی سیاسی و هەروەها ڕێکخستن و ئازادیی کاری پارتە سیاسییەکان دابینبکرێ وێرای دابینکردنی مافی پێشکەشکردنی پاڵێوراوان بۆ هەڵبژاردن.

نۆیەم: وەرگرتنی پۆستی گشتی

١- هەموو هاووڵاتییەک بە پێی مەرجگەلێکی یەکسان شیانی

ئەوەی هەیە خۆی بۆ هەر پۆســـتێکی گشـــتی کە ملکەچی هەڵبژاردن بێـــت، بپاڵێوێ لە نێو وڵاتەکەیدا لە هەر یەکەیەکی سیاســـیی یان کارگێریدا کە ئەو تێیدا بێت؛

٢- رادەی جێبەجێبوونی ئەم پرەنسیپە بەسەر ئەوانەی کەلەوانەیە هەڵبژاردنیان ببێتە هۆی کێشەو ناکۆکیی لە نێوان ئەرکەکانیان یان بەرژەوەندییە کەســـییەکانیان لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ســـەرجەم کۆمەڵگادا، لە لایەن قانونەوە دیاریدەکرێ.

دەیەم: وەرگرتنی پۆستی گشتی کە ملکەچی هەڵبژاردن نییە

(١) هەموو هاووڵاتییەک، بە مەرجگەلی یەکسان، بۆی هەیە هەر پۆســـتێکی گشتی کە ملکەچی هەڵبژاردن نییە لە وڵاتەکەیدا یان هەر یەکەیەکی سیاسیی یان کارگێڕیی کە تێیدایە وەربگرێ.

(ب) رادەی جێبەجێبوونـــی ئەم پرەنســـیپە بەســـەر ئەوانەی کە دیاریکردنیان یان ناودێرکردنیان بۆ پۆســـتێکی گشـــتی کە ملکەچی هەڵبـــژاردن نیە، کـــە لەوانەیە ببێتـــە هۆی کێشـــە و ناکۆکی لە نێـــوان ئەرکەکانیـــان یـــان بەرژەوەندییە کەســـییەکانیان لەگەڵ بەرژەوەندییەکانـــی ســـەرجەم کۆمەڵـــگا، لـــە لایـــەن قانونەوە دیاریدەکرێ.

(ج) هەموو دیاریکردنەکان بۆ خزمەتی وەزیفەی شارستانیی لەهەر وڵاتێکدا لەسەر بنەمایەکی بابەتیی و بێگەرد دەبێت.

یازدەیەم: ئەو ڕێوشـــوێنانەی کە پێویســـتە بـــە جیاوازیدانان دانەنرێن

پێویســـتە ئەم رێوشوێنانەی خوارەوە کە بە دەقێکی قانونیی یان نیزامی نوسراون بە جیاوازیگەریی دانەنرێن:

(١) مەرجـــی ماقووڵ بـــۆ پراکتیکردنی مافی دەنگـــدان یان مافی

وەرگرتنی پۆستی گشتی کە ملکەچی هەڵبژاردن نیە؛
(ب) لێهاتوویی ماقوول بۆ دیاریکردنی وەرگرتنی پۆستێکی گشتی، کە لە سرووشتی ئەرکەکانی ئەو پۆستەوە هاتووە؛
(ج) ئەو ڕێوشوێنانەی کە ماوەیەکی زەمەنیی ماقووڵ دیاریدەکا، هەردەبێ تێبپەڕێ بەرلەوەی بوار بداتە ئەو کەسانە کە ڕەگەزنامەیان وەرگرتووە بۆ پراکتیک کردنی مافە سیاسییەکانیان؛
(د) ڕێوشوێنی تایبەتی بۆ دابینکردنی ئەمەی خوارەوە
١- نۆینەرایەتییەکی گونجاو بۆ پاژێک لە دانیشتوانی وڵاتێک کە لە ڕاستیدا هەلومەرجی سیاسی یان ئابووری یان ئایینی یان کۆمەڵایەتی یان مێژوویی یان کولتووریی ڕێگا لە تاکەکانی دەگرێ کە لەگەڵ باقی دانیشتواندا لە پرسی مافە سیاسییەکاندا یەکسان بن؛
٢- نوێنەرایەتییەکی هاوسەنگ بۆ گشت ڕەگەزەکانی کە دانیشتووانی وڵاتێک پێکدەهێنن،
ئەمە بەومەرجەی کە ئەم ڕێوشوێنانە بەردەوام نەبێ تەنیا لە حاڵێکدا کە پێویستییەک هەبێ بۆیان، تەنیا بە ئەندازەی پێویستیی بوونیان.

دوازدەیەم: کۆتوبەندەکان
ئەم ماف و ئازادییانەی کە لەسەرەوە ڕاگەیەنراون بە هیچ حاڵێک لە حاڵەتەکان وەها پراکتیک ناکرێن کە لەگەڵ ئامانج و پرەنسیپەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان دا نالێک بن و تەنیا ملکەچی ئەو کۆتوبەندانە دەبن کە قانون دیاریاندەکا بۆ مەبەستی دابینکردنی کاری پێویست بۆ دانپێدانان بە مافەکان و ئازادیی کەسانیتر و ڕێزگرتنی ئەم مافانە و بە مەبەستی پابەندبوون بە پێداویستییەکانی سیستەمی گشتی و پرەنسیپە ئاکارییەکان و خۆشگوزەرانیی گشتیی لە کۆمەڵگایەکی

دیموکراسیدا. و هەر کۆتوبەندێک بسەپێنرێ پێویستە لەگەڵ ئامانجەکان و پرەنسیپەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان دا یەکبگرێتەوە.

سێزدەیەم: گرەنتیی دەستووریی

دەکرێ بۆ زامنکردنی ئەم ماف و ئازادییانەی کە لە سەرەوە راگەیەنراون بە پەسندترین شێوە لە نێو دەستوور یان قانونە بنەڕەتییەکاندا بەرجەستە بکرێن لەوانەی کە نابێ هیچ کام لەو دەستوور یان قانونە بنەڕەتییانە لە ڕێگای قانون دەرکردنێکی ئاساییەوە هەڵبوەشرێنەوە یا خوود هەموار بکرێن.

چواردەیەم: پەنا بردن بۆ دادگا سەربەخۆکان

هەرجۆرە بێبەشبوونێک لەم ماف و ئازادییانە یا خوود هەر چەشنە پێشێلکردنێکیان مافی پەنا بردن بە کەسی زوڵملێکراو یان کە کەسانی زوڵملێکراو دەبەخشێ بۆ سکاڵا بردنە بەردادگایەکی سەربەخۆ و بێگەرد.

پازدەیەم: پیادەکردنی پرەنسیپەکان

ئەم پرەنسیپانە بەسەر هەموو وڵاتانی سەربەخۆ و هەروەها ئەو وڵاتانەشدا پیادە دەکرێن کە ملکەچی دەسەڵاتی بیانین.

جاڕنامە دەربارەی لەناوبردنــی هەموو جۆرەکانی دەمارگیریی و جیاوازیگەریی کە لەسەر بنەمای ئایین یان باوەڕدامەزرابێ. بە پێی بڕیاری کۆمەڵە گشــتی نەتەوە یەکگرتووەکان ژمارە ٢٧/٥٥ لە ٢٥ تشرینی دووەمی ١٩٨١ دەرچووە و بڵاوکراوەتەوە.

کۆمەڵەی گشتی؛

بە بایەخــەوە دەڕوانێنــەوە ئەوەی کــە یەکێک لە پرەنســیپە بنەڕەتییەکانــی بەڵگەنامــەی نەتەوەیەکگرتــووەکان بریتییە لە پرەنســیپی کەرامەت و یەکســانیی رەســەنی هەموو مرۆڤەکان و هەموو دەوڵەتانــی ئەندام پەیمانیان داوە کە بــە هاوکاری لەگەڵ ڕێکخراوەکــەدا، ڕێوشــوێنی هاوبــەش و ســەربەخۆ وەربگرن بە مەبەســتی بە هێزکردن و هاندانــی ڕێزگرتنێکی جیهانیی و کاریگەر لــە مافەکانی مــرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان بــۆ هەمووان، بێ جیاوازیدانــان بە هۆی نەژاد یان رەگەز یــان زمان یان ئایین و بە بایەخەوە دەڕوانێتە ئەوەی کە جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و هــەردوو پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تایبــەت بە مافەکانی مرۆڤ بانگەوازی پرەنســیپەکانی جیاوازیدانەنان و یەکســانیی لەبەردەم قانــون و مافی ئازادیی بیرکردنەوە و ویــژدان و ئایین باوەڕ دەکا و بە بایەخەوە دەڕوانێتە ئەوە کە پێشتگوێخســتن و پێشــێلکردنی مافەکانی مرۆف و ئازادییە بنەڕەتییەکان، بە تایبەت مافی ئازادیی بیرکردنەوە یان ویــژدان یان ئایین یان باوەڕ جا هەر چییەک بێ، چ بە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، کۆمەڵە جەنگێک و ئازارگەلێکی گەورەیــان بۆ مرۆڤایەتی هێنا، بە تایبەتیش ئەمانە هۆکارێکن بۆ دەســتێوەردانی دەرەکی لە کاروباری نێوخۆیی وەوڵەتانی دیکەدا و دەبنە مایەی وروژاندنی ڕقوکینە لــە نێوان گەلان و نەتەوەکاندا و بە بایەخەوە دەڕوانێتە ئەوە کە ئایین یان باوەڕ، بۆ هەر کەســێک

کە ئیمانی پێیەتی، یەکێکە لە رەگەزە بنچینەییەکانی ئەو کەسە لە لێڕوانینیدا بۆ ژیان، بۆیە ئەمە بە ئەرکێک دادەنرێ کە رێزی ئازادیی ئایین و باوەڕ بگیرێ و بە شێوەیەکی تەواو زامنبکرێ و بە بایەخەوە دەڕوانێتـــە ئەوە کە پەرەپێدانی لە یەکتر گەیشـــتن و لێبووردەیی و رێزگرتن لە کاروباری پەیوەست بە ئازادیی ئایین و باوەڕ، کارێکی گەوهەرییە و دەستەبەرکردنی رێگەنەدان بە بەکارهێنانی ئایین یان باوەڕ بۆ ئامانجگەلێک کە لەگەڵ بەڵگەنامەی نەتەوەیەکگرتووەکان و قەباڵەکانی دیکەی پەیوەست بەم بابەتە و ئامانج و پرەنسیپەکانی ئـــەم جاڕنامەیە و ئیمانـــی بەوە هەیە کە ئازادیـــی ئایین و باوەڕ پێویســـتە لە هێنانەدی ئامانجەکانی ئاشتی جیهانیی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی و دۆســـتایەتیی نێوان گەلان و هەروەها لە لەناوبردنی ئایدلۆژیا و کاروکردەوە گەلی ئیستیعمار و جیاوازیدانانی رەگەزیدا، بەشداری بکا و بە خۆشـــحاڵییەوە ئەوە تۆمار دەکا کە تاکو ئێستا چەندیـــن رێککەوتننامە بڕیاری لەســـەر دراوە، هێندێک لەمانە لە ژێر چاودێریی نەتەوەیەکگرتووەکان و ئاژانسە تایبەتییەکاندا، بۆ لە ناوبردنی چەندین شـــێوە لە جیاوازیدانان، کەوتەوونەتە واری جێبەجێکردنەوە و نیگەرانیی خۆی دەردەبڕێ لەهەمبەر رواڵەتەکانی دەمارگیریـــی و بوونی جیاوازیدانان لە کاروباری ئایین یان باوەڕ، کە هێشـــتاکە لە هێندێک ناوچەی جیهاندا بەدیدەکرێ و لەوەڕا کە بڕیاریداوە گشت رێوشوێنێکی پێویست وەربگرێ بۆ ئەوەی بە پەلە ئەم جۆرە دەمارگیرییە بە هەموو شێوە و جۆرەکانیەوە لە ناوبەرێ و بەرهەڵســـتیی و قەڵاچۆی جیاوازیدانان لەسەر بنەمای ئایین یان باوەڕ بکا، ئەم جاڕنامەیە دەربارەی لە ناوبردنی هەموو شێوەکانی دەمارگیریی و جیاوازیدانان کە لەســـەر بنەمـــای ئایین یان باوەڕ دامەزرابێ رادەگەیەنێ:

مادەی ١

١- هەموو مرۆڤێـــک مافی ئازادیی بیرکردنەوە و ویژدان و ئایینی هەیـــە، ئەم مافەش ئازادیی ئیمان هێنـــان بەهەر ئایین و باوەڕێک کە خـــۆی هەڵیدەبژێرێ و مافی دەرخســـتنی ئایین یان باوەڕەکەی دەگرێتەوە لە رێگەی خوداپەرستیی و بە جێهێنانی داب و نەریتەکان و پراکتیـــک کردن و فێرکردنەوە جا بە تەنیا بێت یان بە کۆمەڵ، بە نهێنی بێت یان بە ئاشکرایی.

٢- نابێ هیچ کەســـێک بخرێتە ژێر گوشـــارێکەوە کە ســـنوور لە بـــەردەم ئازادییەکەیدا دابنێ کە ئایین یان باوەڕێکی هەبێ کە خۆی هەڵیبژاردووە.

٣- نابێ مرۆڤ ملکەچ بکرێ کە ئایین یان باوەڕی خۆی دیاربخات، تەنیا لەو حاڵەتەدا نەبێ کە قانون چەند ســـنوورێکی بۆ دادەنێ کە پێویستن بۆ پاراستنی ئاسایشی گشتی یان نیزامی گشتی یان ماف و ئازادییە بنەڕەتییەکانی کەسانیتر.

مادەی ٢

١- نابێ هیچ کەســـێک بە هۆی ئایین یان باوەڕەوە، رووبەرووی جیاوازیدانان ببێتەوە لە لایەن هەر دەوڵەتێک یان دامەزراوەیەکەوە یان کۆمەڵە کەسێکەوە یان تاکە کەسێکەوە.

٢- لـــە زاراوەی نێو ئـــەم جاڕنامەیەدا بڕگـــەی (دەمارگیریی و جیاوازیدانان لەســـەر بنەمای ئایین یان بـــاوەڕ) مانای هەرجۆرە جیاکارییەک یان هەڵاواردن یان کوتوبەند یان پەســـندان لەســـەر بنەمـــای ئایین یان باوەڕ، دەگەیەنێ کـــە ئامانجی یان ئاکامەکەی پەکخســـتنی یان کەمکردنەوە لە دانپێدانان بـــە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان یان بەهرەمەند بوونیان یان پراکتیک کردنیان لەسەر بنەمایەکی یەکسان.

مادەی ٣

جیاوازیدانـــان لە نێوان مرۆڤەکان لەســـەر بنەمـــای ئایین یان باوەڕ ســـووکایەتیکردنە بە کەرامەتی مرۆڤایەتی و نکوولێکردنە لە بڵگەنامەی نەتەوەیەکگرتووەکان، پێویستە ریسوا بکرێت ئەمەش بەو پێودانەی کە پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانە کـــە جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ بانگەوازی بۆ کردووە و بە چڕوپڕیش لەهەردوو پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تایبەت بە مافەکانی مرۆڤ دا هاتووە و هەروەها بەو ســـیفەتەش کە ئەم جیاوازیدانانە تەگەرەیە لە بەردەم دامەزرانی پەیوەندیی دۆســـتایەتی و ئاشـــتیی نێوان نەتەوەکان

مادەی ٤

١- هەموو دەوڵەتان رێوشوێنی کاریگەر وەردەگرن بۆ بەربەستکردن و لە ریشـــە دەرهێنانی هەر جـــۆرە جیاوازیدانانێک بە هۆی ئایین یان باوەڕ، ســـەبارەت بە دانپێدانان بە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان لە هەموو بوارەکانی ژیانی شارســـتانیی و ئابوری و سیاســـیی و کۆمەڵایەتیی و کولتووریـــی و هەروەها لە بەهرەمەند بوون لەم ماف و ئازادییانە.

٢- هەمـــوو دەوڵەتـــان هەموو کۆششـــێکی خۆیـــان دەخەنە گەڕ بۆ داڕشـــتن یان هەڵوەشـــاندنەوەی قانوونەکان کە پێویســـتن بۆ بەربەســـتکردنی هەر جۆرە جیاوازیدانانێک و بۆ وەرگرتنی گشـــت رێوشـــوێنێکی گونجاو بۆ قەڵاچۆکردنی دەمارگیریی لەسەر بنەمای ئایین یان هەر باوەڕگەلێکی دیکەی لەم چەشنە.

مادەی ٥

١- باوک ودایکی منداڵ یا خوود سەرپەرشـــتیاری شەرعیی منداڵ،

بــه پێی بوونی حاڵەتەکە، مافی ئەوەیان هەیە کە بەپێی ئایین یان باوەڕی خۆیان ژیانی خۆیان لە نـــاو خێزاندا ڕێکبخەن، بە لەبەر چاوگرتنی ئـــەو پەروەردە ئاکارییەی کـــە باوەڕیان وایە دەبێ ئەو منداڵە لەسەری پەروەردەبکرێ.

٢- هەمـــوو منداڵێـــک مافـــی بەهرەمەندبوونـــی لـــە فێربوونی کاروبـــاری ئایین و باوەڕ هەیە بە پێی ئارەزووی باوک و دایکی یان سەرپەرشـــتیاری شەرعیی، بە پێی بوونی حاڵەتەکە و منداڵ ناچار ناکـــرێ کە ئایین یان باوەڕێکی فێربکرێ کە لەگەڵ ئارەزووی باوک و دایکی یان سەرپەرشـــتیاری شەرعیی منداڵەکە نالێک بێت و دەبێ بەرژەوەندیی منداڵەکە لە پلەی یەکەمدا لەبەرچاو بگیرێ.

٣- پێویستە منداڵ لەهەر چەشنێک لە چەشنەکانی جیاوازیدانان بە هۆکاری ئایین یان باوەڕ، بپارێزرێ و پێویســـتە لەســـەر گیانی لەیەکتر گەیشتن و لێبووردەیی و دۆستایەتیی نێوان گەلان و ئاشتی و برایەتیی جیهانیی و ڕێزگرتنی ئازادیی کەسانیتر لە ئایین و باوەڕ و هەروەها بە هۆشـــیارییەکی تەواو لەمەڕ پێویستیی تەرخانکردنی وزەو بەهرەکانی بـــۆ خزمەتکردنی مرۆڤی بـــرای خۆی، پەروەردە بکرێ.

٤- گەر منداڵ لەژێر سەرپەرشتی باوک ودایکی یان سەرپەرشتیاری شـــەرعیی خۆیدا نەبوو، ئـــەوا لەم حاڵەتەدا پێویســـتە ئارەزووی ڕاگەنراوی ئەو منداڵە، یان هەرشـــتێکی دیکە کە بەڵگە بێت لەسەر ئارەزووی منداڵەکە ســـەبارەت بە پرســـی ئایین یان باوەڕ، لەبەر چاودەگیرێ، بە شـــێوەیەک کـــە بەرژەوەنـــدی منداڵەکە کە پلەی یەکەمدا لەبەر چاودەگیرێ.

٥- پێویستە پراکتیک کردنی ئایین یان باوەڕکان کە منداڵ لەسەری پەروەردە دەکرێ بە جۆرێک بێ کە زیان بە تەندروســـتیی جەستەیی یان ژیریی، یا خوود بە گەشەکردنی تەواوی نەگەیەنێ، ئەمە وێڕای

ڕەچاوکردنی بڕگەی ٣ لە مادەی ١ی ئەم جاڕنامەیە.

مادەی ٦

بە پێی مادەی ١ی ئەم جاڕنامەیە و بە پەیوەستیبوون بە بڕگەی ٣ی هەمان مادەی ناوبرا، مافی ئازادیی بیر یان ویژدان یان ئایین یان باوەڕ ئەم ئازادییانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

(١) . ئازادیی پراکتیکردنی خواپەرستی یان گرێدانی کۆبونەوەی پەیوەست بە ئایین یان باوەڕ و دامەزراندن و پاراستنی شوێن بۆ ئەم مەبەستە،

(٢) . ئازادیی دامەزراندن و پاراستنی دامەزراوەی گونجاوی خێرخوازیی یان مرۆڤدۆستی،

(٣) . ئازادیی دروستکردن و بەدەست هێنان و بەکارهێنانی بڕی پێویست لە مادە و کەلوپەلی پێویستی تایبەت بە نەریتەکان و دابەکانی ئایین یان هەر باوەڕێک،

(٤) – ئازادیی نووسین و چاپکردن و دابەشکردنی بڵاوکراوە لەم بوارەدا،

(٥) – ئازادیی فێرکردنی ئایین یان باوەڕ لە شوێنی گونجاو بۆ ئەم مەبەستە،

(٦) – ئازادیی داواکردن و وەرگرتنی پیتاکی ئارەزوومەندانە، چ دارایی بێت یان غەیری دارایی لە کەسان و دامەزراوەکان،

(٧) – ئازادیی پەروەردەکردن یان دانان یان هەڵبژاردن یان دیاریکردنی رابەرانی گونجاو کە پێویستن بۆ داخوازییەکان و پێوەرەکانی هەر ئایین یان باوەڕێک،

(٨) – ئازادیی لەبەرچاوگرتنی رۆژانی پشوودان و ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی جەژنەکان و بەرپاکردنی نەریتەکان بە پێی رێنوێنییەکانی ئایین یان باوەڕی ئەو کەسە،

(٩) – ئازادیی دامەزراندن و بەردەوامبوون لە پەیوەندیی کردن بە کەســـان و کۆمەڵەکان لە بارەی کاروباری ئایین یان باوەڕ لەسەر هەردوو ئاستی نەتەوەیی و نێودەوڵەتیی.

مادەی ٧

دەقی ئەو ماف و ئازادییانەی کەلەم جاڕنامەیەدا نوسراون، لە قانون دارِشـــتنی هەر وڵاتێکدا، بەجۆرێک دەســـتەبەر دەکرێن کە هەر تاکێک لە توانایدا بێت بە شـــێوەیەکی کردەنیی لەم ماف و ئازادییانە بەهرەمەند بێت.

مادەی ٨

هیچ یەکێک لە مادەکانی ئەم جاڕنامەیە ناشـــێ والێکبدرێتەوە کە هیچ مافێکی دیاریکراوی نێو جاڕنامـــەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و هـــەردوو پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تایبـــەت بە مافەکانی مرۆڤ بەرتەسک دەکاتەوە یان لێی کەل دەکات.

یادداشتنامە